

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि

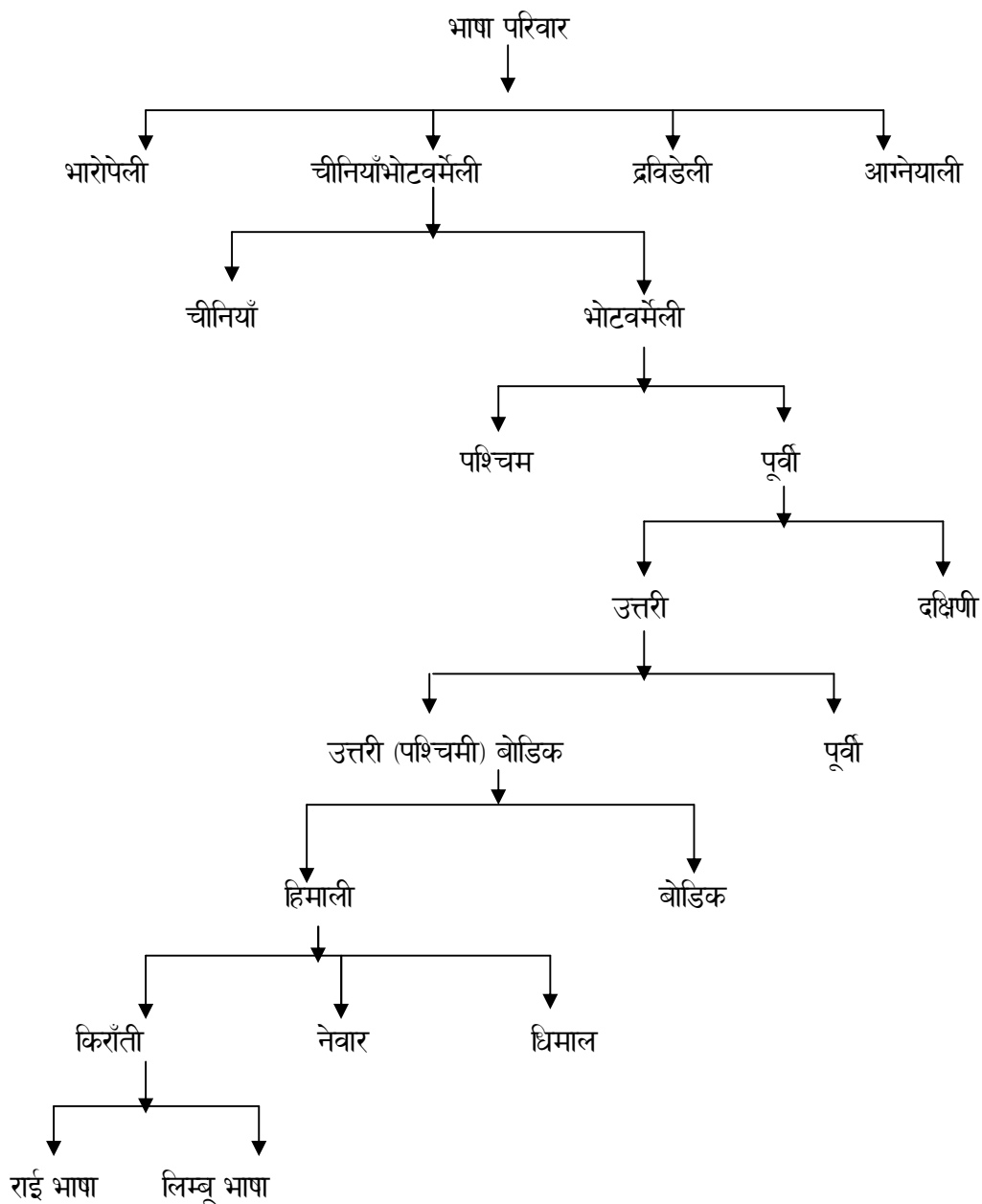
अनुसन्धान एक तथ्यपूर्ण खोज, व्याख्या विश्लेषण गरी निष्कर्षमा पुग्ने गहन प्रक्रिया हो। मानव जीवनका समग्र ज्ञान, विज्ञान, कला, सीप र कौशलहरूको विस्तारक भाषा हो। बहुभाषिक मुलुक नेपालमा नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको रूपमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरू प्रशस्त मात्रामा रहेका छन्। यस्ता विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा विविध कठिनाइहरू सामना गर्नुपर्ने हुन्छ, जस अनुसार बढी मात्रामा त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ। नेपाली भाषा नेपालको मूल प्रशासनिक तथा समृद्ध भाषा भएकाले यसको शुद्ध र स्तरीय रूप प्रयोग गर्न नितान्त आवश्यक देखिन्छ। यस प्रकार प्रस्तुत 'कक्षा ७ मा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकको शोध अध्ययन लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, त्रुटि हुनाका कारणहरू, उक्त त्रुटिहरू निराकरणका उपायहरू जस्ता पक्षहरूमा यो अध्ययन अनुसन्धान सम्बन्धित रहेको छ।

नेपालमा बोलिने भाषापरिवारमा भारोपेली, भोटवर्मेली (चीनियाँ-तिब्बती), द्रविडेली र आग्नेली गरी ४ मध्ये भोटवर्मेली परिवारमा अन्तर्गत पर्ने लिम्बू जाति मूलतः नेपालको पूर्वी पहाडी भागमा बसोबास गर्ने प्राचीन समुदाय मानिन्छ। प्राचीन कालमा किराँत वंशको रूपमा (खम्बू-राई र लिम्बू-याक्युम्बा) धेरै वर्षसम्म राज्य रहेको जुन लिच्छविकाल समयभन्दा अगाडि नै रहेको इतिहासमा पाइन्छ (विष्ट, २०६४ : पृ २९)। लिम्बू इतिहासकार इमानसिंहका अनुसार (चेमजोङ् २००३ : पृ २४) २९ जना किराँती राजाहरूले नेपालमा १११८ वर्ष शासन सञ्चालन गरेका थिए भन्ने उल्लेख गरिएको छ। जसमा पहिलो राजा यलम्बर, छैठौँ राजा हुमती, सातौँ राजा जितेदास्ती र अन्तिम राजा गस्ती थिए भन्ने उल्लेख छ। यसैगरी किराँतकालीन शासन अवधिलाई हेर्दा कसैले २९ पुस्ता, कसैले ३० पुस्ता त कसैले ३३ पुस्तासम्म शासन चलाएका तर उनीहरूका कार्य प्रमाणहरूलाई पछि मेटाइएको भन्ने पाइन्छ (राई, २०६६ : पृ २४)। हैम्मरटन 'एसियन हिष्ट्री' (यल्मो, २००८ : पृ ६) का अनुसार ई. चार हजार वर्ष पूर्व मिश्र देशका 'स्नेफेरू' राजा प्रथम पिरामिड बनाइरहेका बेलामा फारसी खाडीको उत्तरी भू-भागमा एक सभ्य जाति बस्ने गरेको जसलाई अकाद वंश र दक्षिणी मैदान निवासीलाई सौमर वंश भनिएको यही सौमर वंशलाई मङ्गोल वंश पनि भनिएको पाइन्थ्यो। उक्त दुई भू-भागका राजाहरू आपसी भगडा गरिरहने गर्थे, जसमा सौमर वंशहरू नदीलाई बाँध बनाएर नहर प्रणालीबाट खेती गर्थे। यिनीहरूको आफ्नै भाषा लिपि रहेको तथा आपसी विजय पराजयमा एक स्थान बाट अर्को स्थानमा सर्ने गर्दथे जस क्रममा लगभग ३ हजार पूर्व मङ्गोलहरू पूर्व दिशामा आएर चीन साम्राज्य स्थापित गरेको

मान्यता रहेको र यही एक शाखा अलग भएर काबुल पञ्जाव भएर गंगा नदीको किनारमा बसोबास गरेको जातिलाई आर्यहरूले किराँत वंशका नामले बोलाउने गरेको प्रमाण महाभारतमा पनि पाइन्छ।

क्याम्पवेलका अनुसार (शर्मा, २०५८ : पृ २७१) लिम्बू जातिहरू दुधकोसी र कन्काई नदीको बीचको नेपालको पहाडी भागमा र त्यसको पूर्वतिर सिक्किमसम्म फैलिएका छन्। स्वामी प्रपन्नचार्य (यल्मो, २००८ : ६) बाट किराँत जाति विश्वको प्राचीन र वैज्ञानिक जाति हो भनी वर्णन गरिएको छ। किराँत जाति आजकाल पनि माझ किराँत (जिम्दार या वारम्बोवा) र पल्लो किराँत लिम्बू या याक्थुम्बा दुई क्षेत्र मानिएको पाइन्छ। यस प्रकार प्राचीन जाति मानिएको किराँत जाति भाषा परिवारको तिब्बती भोटवर्मेली परिवारको भाषासँग सम्बन्धित रहेको छ। नेपालमा भने यससँग सम्बन्धित भाषाहरूमा नेवारी, मगर, गुरुङ, मुर्मी, सुनुवार, लेप्चा, किराँती र रोटेका रूपमा रहेका छन्। तिब्बती वर्मी भाषा समूहको सार्वनामिक भाषाहरूमा पूर्वी नेपालको भू-भागमा बोलिने भाषाहरूमा धिमाल, थामी, लिम्बू, खम्बू(राई) याथु आदि आउने गर्दछ (यल्मो, २००८ : पृ ८)। यही भाषिक वर्गको लिम्बू जाति तेह्र उपसमूह ल्हासाबाट र पाँच उपसमूह काशीबाट आएको मान्यता रहेको जसमा काशी गोत्रका भन्दा ल्हासा गोत्रका पहिले आएको उल्लेख रहेको छ तर सम्बन्ध गाँस्ने अर्थात् विवाहवन्धनमा गोत्रको ख्याल गरिदैन (शर्मा, २०५८ : पृ २७१)। त्यसैगरी हड्डानका अनुसार (शर्मा, २०५८ : पृ २७२) अनुसार लिम्बूजातिहरू अरुण कोसीदेखि लिएर पूर्वमा मेची नदी र सिङ्गलिला पर्वतको पानी ढोलसम्म पनि फैलिएको पाइन्छ। लिम्बूहरू तामाकोसीको माथिल्लो भू-भागबाट बसाइ सरेर आएको कुरा यस जाति भित्रको ताम्खोले(तमरखाले) उपभाषिकाबाट पनि अनुमान गर्न सकिन्छ। नेपालमा लगभग भोटवर्मेली परिवार अन्तर्गत १०० वटा जति भाषा बोलिन्छन् भन्ने अनुमान विज्ञहरूको छ। लिम्बू भाषाको उत्पतिबारे यसप्रकार देखाउन सकिन्छ :

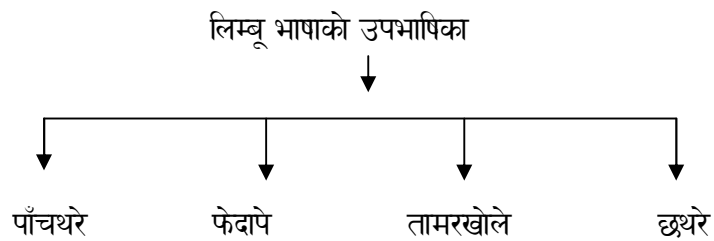
लिम्बू भाषाको उत्पत्ति

स्रोत : लिम्बू, नेपाली अङ्ग्रेजी शब्दकोश

किराँत वंशान्तर्गत पर्ने लिम्बू जाति समुदायको उत्पत्ति, वासस्थानका बारेमा जस्तो मत भेटिए पनि नेपालमा मूलतः पूर्वी पहाड र तराईका ९ जिल्लाहरूमा छरिएर बसोबास गर्दै आएको देखिन्छ। नेपालमा बोलिने १२३ भाषामध्ये एक लिम्बू भाषा हो। यस जातिको मूल पेशा कृषि हो। नेपालको जनगणना २०५८ मा यस भाषा १.४७% रहेको र पछि २०६८ मा १.२९% भएको जुन ४४.६% नेपाली वक्ताहरू भएको अवस्थामा यस भाषाको वक्ता ३,४३,६०३ (म.१,८३,३७३/पु.१,६०,२३०) जम्मा १.२९% वक्ताको सङ्ख्या रहेको छ (अधिकारी, २०७३ : पृ ३०२)। यस भाषाको आफ्नै लिपि रहेको छ, जसलाई सिरिजंगा लिपि (ई. १९२८) भनिन्छ।

। लिम्बूभाषाको लिपि विकास पुनरुत्थानमा इतिहासकार इमानसिंह चेम्जोङ्ग (ई.१९५०) लाई मानिन्छ (यल्मो, २००८ : पृ १९) । तिब्बतीको 'त्साङ' प्रदेशबाट आएको मानेर लिम्बूहरूलाई 'त्सोङ' भन्ने, लाप्चेहरूले 'चांग' भन्ने साथै लिम्बू जातिमा पर्ने 'लक्सम' थर लाप्चा समुदायमा पनि पाइन्छ र अन्यहरूले 'सुब्बा' भन्ने गरेको, 'सुब्बा' को अर्थ 'प्रमुख' भन्ने हुन्छ (शर्मा, २०५८ : पृ २७) । लिम्बू जातिहरूको आफ्नै मौलिक संस्कृति र धार्मिक परम्परा रहेको पाइन्छ । किराँति (लिम्बू) हरूको धार्मिक ग्रन्थलाई 'मुच्युम' भनिन्छ । यो लिखित (मन्त्रबद्ध, लयबद्ध) रूपमा संचित ग्रन्थ हो । 'मुन्' अर्थात् 'मुम्मा' (चल) र 'थुम्' अर्थात् 'शक्ति' वा 'बल' भन्ने हुन्छ, जसको समग्रमा गतिमय शक्ति अलौकिक रूप ईश्वर हो भन्ने हो । यसमा सम्पूर्ण प्राणीहरूको कल्याण, अनुशासन नियमहरूको लिखित रूपमा सृष्टिको आरम्भबाट घटित घटनाहरूको वर्णन, विधि-प्रक्रियाहरू उल्लेख भएको हुन्छ (यल्मो, २००८ : पृ ५) । भोटवर्मेली अन्तर्गतका भाषा परिवारका भाषाहरूलाई व्याकरणिक तत्वका हिसाबले सार्वनामिक र असार्वनामिक गरी दुई भागमा विभाजन गरेको पाइन्छ । त्यसमा कर्ता र कर्मका रूपमा आउने सर्वनामलाई क्रियासँग मिलाएर बोलिने भाषापरिवारमध्ये लिम्बू भाषालाई पनि राखिएको पाइन्छ । लिम्बू भाषालाई मूलतः भौगोलिक दुरी र सीमामा ४ भाषिकामा बाँडिएको पाइन्छ र छथरे, फेदापे, थोस्माली (मेवा-तमरखोले) र पान्थरे हुन् (बन्धु, २०४७ : पृ ७३) । नाल्बो (२०६९ : पृ ४) का अनुसार लिम्बू भाषिकाका ४ क्षेत्रहरू मध्ये छथरे (खेवाहाङ) बोलिने क्षेत्रहरूमा हात्तीखर्क, मुर्तिढुङ्गा, ताङ्खुवा, तेलिया, परेवादेन, हमरजोङ्ग, आदेम, पञ्चकन्या, फाक्चामारा, सुदाप, ओख्रे गरी १० ओटा पर्दछन् । फेदापे भाषिका बसन्तपुर दाङ्पा, सुङ्नाम, जिरिखिमि, पिप्ले, आङ्बुङ, साप्ला, तम्फुला, मेयाङ्लुङ्ग, जलजले, सिम्ले, मुराहाङ्ग, सिरजोङ्ग, पौठाक, ओयाकजोङ्ग, इसिबु, सन्दु र खाम्लालुङ्ग गरी १९ वटा पर्दछन् । यसका शब्द र उच्चारण अलिक फरक हुने गरी बोलिन्छ ।

त्यसरी नै केही न केही उच्चारण र शब्दमा फरक हुने भाषाका थोस्माली हो । यसको क्षेत्र भने सानो छ । पान्थरे भाषिका, चौबिस, इलाम, सिलगुरी, जलपाङ्गुरी, सिक्किम सम्म समेत बोलिन्छ । हाल देश बाहेक विदेशका क्षेत्रमा पनि भाषिक वक्ताहरू बस्ने भएकाले अमेरिका लगायत विभिन्न देशमा यो भाषा बोलिन्छ । यिनै ४ भाषिका एक आपसमा भिन्न रूपमा बोलिने हुँदा प्रयोग माध्यमका रूपमा पान्थरे भाषालाई लिइन्छ, जुन सबभन्दा लिपि तथा साहित्यका हिसाबले व्यापक रहेको छ । यस भाषाको नेपाली भन्दा छुट्टै भाषिक

संरचना, वर्णव्यवस्था तथा व्याकरण भएकाले पनि विद्यार्थीहरूले प्रशस्त त्रुटि गर्नु स्वाभाविक नै हो । यस भाषाका स्वर वर्ण तथा व्यञ्जन वर्णहरू यसप्रकार पाइन्छन्-

स्रोत : लिम्बू पर्यायवाची शब्द (किरात वर्णमाला)

स्तरीय मानक नेपाली भाषा र लिम्बू भाषाका बीचमा व्यतिरेक भएकै कारण सिकाइका क्रममा विविध किसिमका त्रुटिहरू गर्दछन् । नेपाली भाषामा लिङ्ग-पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्ग रहेको जसमा पुलिङ्ग कर्तासँग पुलिङ्ग नै क्रियापदको र स्त्रीलिङ्गसँग स्त्रीलिङ्ग क्रियापद नै प्रयोग हुने तर लिम्बूभाषामा कर्ता अनुसारको क्रियापदको सङ्गति नपाइने (फागो, २०७० : पृ ५४) र आवश्यक पनि नपर्ने भएकाले स्तरीय नेपाली सिक्दा लिङ्गमा त्रुटि गर्ने गर्दछन् । नेपालीमा तीन आदरहरू-सामान्य, उच्च र अतिउच्च जनाउने आदरार्थी शब्दहरू सोहिअनुरूप क्रियापदको मेल पाइन्छ तर लिम्बू भाषामा आदर जनाउने शब्दहरू एक मात्र 'हेने' रहेको पाइन्छ, जसकारण विद्यार्थीहरू यस सन्दर्भमा पनि त्रुटि गर्ने गर्दछन् । यसकारण लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनका सन्दर्भमा यस्ता लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, कारक आदिमा विविध त्रुटिहरू गर्ने गर्दछन् । यसकारण प्रस्तुत अध्ययनको क्षेत्रगत पृष्ठभूमि यसमध्ये चार अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष, र आदर पक्षलाई आधार बनाइएको छ ।

वर्तमान सन्दर्भमा नेपालको संविधान तथा शिक्षा ऐनको नीति तथा विभिन्न आयोगहरूको प्रतिवेदनको सुझावअनुसार भाषाशिक्षणको सन्दर्भमा आधारभूत तहसम्म विद्यार्थीहरूले आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा लिन पाउने व्यवस्था भए अनुसार यस भाषामा प्राथमिक तहसम्म (१-३) पठनपाठन र पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक निर्माणकार्य पनि भइरहेको देखिन्छ । यस कदमले भाषिक अपक्षयलाई रोकथाम तथा भाषिक अवलम्बनलाई कायम गरेपनि स्तरीय नेपाली भाषा सिक्ने सन्दर्भमा कमजोर स्थिति नै देखिन्छ । मूलतः

मातृभाषा परिवेशबाट आएका विद्यार्थीहरूले भाषिक आर्जनका क्रममा प्रशस्त त्रुटिहरू गरेको पाइन्छ। यस्ता त्रुटिहरू मातृभाषाको भाषिक संरचनाको प्रभाव तथा अन्य विविध कारणले पनि हुने गर्दछ। प्रस्तुत गरिने शोध अध्ययन यही समस्यामा रहेर त्यस्ता त्रुटिहरूको पहिचान, त्रुटिका कारणहरू, ती त्रुटिहरूको निराकरण तथा सामान्यीकरणमा आधारित भएर शोध अध्ययन गरिएको छ। यस्ता अनुसन्धानहरू त्रिभुवन विश्वविद्यालय अन्तर्गत पनि विभिन्न अनुसन्धानहरू भएको देखिन्छ तथापि ती मात्र पर्याप्त छैनन्। बहुभाषिक मुलुक नेपालको परिप्रेक्ष्यमा यस्ता अनुसन्धानहरू प्रशस्त हुन जरूरी छ। यसकारण पनि प्रस्तुत गरिने 'कक्षा ७ मा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकको शोध अध्ययन आवश्यकतामुखी र बढी समस्यामूलक तथा सान्दर्भिक देखिन्छ।

१.२ समस्याको कथन

भाषाको आर्जन व्यक्तिले समाजबाट गर्छन्। साथै उपयोग पनि समाजमा नै गर्दछन्। भाषा आर्जन भनेको भाषाका बारेमा जान्नु मात्र नभई भाषिक सीपका बारेमा जान्नु हो। भाषा मानव जीवनको एउटा महत्त्वपूर्ण पक्ष हो। भाषा जीवित हुन्छ र समय, काल, परिस्थिति अनुसार परिवर्तन हुँदै जान्छ। भाषाका चार सीपहरू हुन्छन् र यी चारवटै सीपहरू एक आपसमा अन्तरसम्बन्धित हुन्छन्। सुनाइ र बोलाइ सरल सीप हुन् भने पढाइ र लेखाइ तुलनात्मक रूपमा केही जटिल मानिन्छन्। कक्षाको तहअनुसार यी चारवटै सीपहरूको समतुल्य विकास हुनु जरूरी छ।

नेपाल बहुभाषिक, बहुजातीय र बहुसांस्कृतिक राष्ट्र हो। हाम्रो जस्तो सानो देशमा विविध भाषाभाषी अस्तित्वमा रहनु ज्यादै गौरवको कुरा हो। नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक जनजातिको भाषा पनि फरक-फरक रहेको पाइन्छ। यसैले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूका भाषिक त्रुटिहरू पनि फरक-फरक रहेका हुन्छन्। नेपालमा भारोपेली, भोटबर्मेली, द्रविड र आग्नेली गरी चारवटा भाषा परिवार रहेका छन्। नेपाली भाषा भारोपेली भाषापरिवारअन्तर्गत पर्दछ भने लिम्बू भाषा भोटबर्मेली भाषा परिवार अन्तर्गत पर्दछ।

नेपाली भाषा नेपालको गौरवको भाषा जुन औपचारिक, स्तरीय शैक्षिक माध्यमको भाषा हो। जसको स्तरीय रूप प्रयोग व्यवहार गर्न नितान्त आवश्यक छ। बहुभाषिक नेपालको सन्दर्भमा द्विभाषिक विद्यार्थीको सङ्ख्या पनि बढ्दै मात्रामा पाइने गर्दछ। नेपाली भाषाशिक्षणको क्रममा नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने विद्यार्थीहरू प्रशस्त पाइन्छन् त्यसमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरू पनि एक हो। भाषिक व्यतिरेक भएका अवस्थाका कारण विद्यार्थीहरूले स्तरीय रूपको त्रुटि गर्नु सामान्य मानिन्छन् तर यस्ता सामान्य त्रुटिहरूबाटै जटिल तथा गम्भीर त्रुटिहरू हुने गर्दछ। एकै पक्षमा पटक-पटक त्रुटि गरिरहन्छन् भने त्यस अवस्थामा त्रुटि

अवसरको माध्यम नभएर समस्या बन्न पुग्दछ। व्यावहारवादी सिद्धान्त अनुरूप भाषा सिकाइ गल्ती तथा त्रुटिहरू गर्दै नै अभ्यासको माध्यमबाट सिकने मान्यता राख्दछ। तर व्यावहारिक रूपमा त्यस्ता त्रुटिहरू सिकारूको अन्तरस्थितिबाट गुज्रने गर्दछ साथै अवरूढ हुने तथा अन्तरभाषाको स्थिति हुने गर्दछ, जुन स्तरीकृत त्रुटि भएर रहने गर्दछ। यस किसिमको त्रुटि नड र मासु जस्तै हुने गर्दछन् जसलाई त्रुटिहरूको अवशेषीकरण भनिन्छ (पौडेल, २०६९ : पृ २०३)। त्रुटि आफैमा समस्यामूलक छ। यसकारण प्रस्तुत गरिने शोध अध्ययन 'कक्षा ७ मा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' समस्यामूलक विषय रहेको छ।

प्रस्तुत गरिने शोध कार्य यस्ता त्रुटिहरूको अध्ययन पहिचान गर्ने, त्रुटिहरूका क्षेत्र, त्रुटिका कारणहरू, ती त्रुटिहरूका समाधानार्थ निराकरणका उपायहरू पहिल्याउनमा केन्द्रित रहेको छ। मातृभाषाको व्यवस्था फरक भएका कारण तल्ला मात्र नभएर माथिल्ला कक्षाहरूमा पनि विद्यार्थीहरूले त्यस्ता प्रशस्त त्रुटिहरू गरी नै रहेका सन्दर्भहरू पाइन्छन्। यसकारण दोस्रो भाषा सिकाइको समस्याका क्रममा गर्ने त्रुटिहरू सान्दर्भिक समस्या हो। सैद्धान्तिक रूपमा नेपालको संविधान, ऐन तथा विविध प्रतिवेदनहरूले दोस्रो भाषा सहजताका निमित्त मातृभाषामा नै प्राथमिक तहमा हाल अझ आएर आधारभूत तहसम्म मातृभाषामा नै शिक्षा ग्रहण गर्ने पाउने व्यवस्था भएको पाइन्छ। तर पनि यस्ता कार्यले भाषिक स्तरीयता शुद्धताको अवस्थालाई न्यूनीकरणमा नगरी अनुवादको पक्षमा मात्र डोच्याएको परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत 'कक्षा ७ मा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' अनुसन्धान समस्यामूलक रहेको छ। जसले स्तरीय नेपाली भाषा आर्जनमा त्रुटिहरूको मात्रालाई अवश्व न्यूनीकरण र समाधानतर्फ लैजान भूमिका राख्नेछ। कुनैपनि भाषाको प्रयोगका क्रममा मातृभाषीले गर्ने त्रुटि र अन्यले गर्ने त्रुटिमा भिन्नता हुन्छ (भण्डारी, २०६८ : पृ १३८)। यसकारण पनि भाषा सिकाइका सन्दर्भसँग सम्बन्धित प्रस्तुत गरिने अध्ययन अत्यन्त समस्यामूलक तथा सान्दर्भिक नवीन शोधकार्यका रूपमा रहेको छ।

माथि उल्लिखित तथ्यगत कुराहरूको आधारमा लिम्बू भाषा विषयसँग सम्बन्धित समस्यालाई बुँदागत रूपमा उल्लेख गरिएको छ :

क) मोरङ जिल्लाको लेटाङ्का कक्षा सातमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली मानक भाषाको वाक्यगठन गर्दा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ?

(ख) यस्ता त्रुटिहरू के-के कारणले हुन सक्छन् ?

ग) उक्त त्रुटि निराकरणका लागि के कस्ता सुझावहरू दिन सकिन्छ ?

१.३ अध्ययनको उद्देश्य

जुनसुकै कार्यका लागि निश्चित पूरा गर्नुपर्ने उद्देश्यहरू राखिने गरिन्छ। त्यस्ता उद्देश्यहरू विशिष्ट, व्यावहारिक, मापनीय, प्रापनीय, बोधगम्य र स्पष्ट हुन जरूरी छ। यस अध्ययनको पनि उक्त मापदण्ड अनुरूप रहेर निम्न उद्देश्यहरू रहेका छन् :

(क) लिम्बूमातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्न,

(ख) लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले उक्त त्रुटिहरू गर्नाका कारणहरू पत्ता लगाउन,

(ग) उक्त त्रुटिहरूको निराकरणका लागि उपायहरू खोजी गरी सुझावहरू प्रस्तुत गर्न।

१.४ अनुसन्धानात्मक प्रश्नहरू/परिकल्पनाहरू

दोस्रो भाषा सिकाइको सन्दर्भमा पहिलो भाषाको संरचना र संस्कृतिको स्थान्तरण हुने भएकाले सिकारूका मातृभाषासँग समानता राख्ने भाषिक पक्षहरू सिक्न सहज हुने तथा असमान पक्षहरूमा कठिनाइ हुने गर्दछ (भण्डारी, २०६८ : पृ १२७)।

कस्तो अवस्थामा विद्यार्थीहरूले कुन-कुन खालका त्रुटिहरू गर्ने गर्दछन् ? विद्यार्थीहरूले स्तरीय मानक नेपाली सिक्दा उसका मातृभाषाका प्रभावले कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ? त्यस्ता प्रभावहरू कुन-कुन पक्षमा बढी गर्दछन् ? कस्ता तहका त्रुटिहरू गर्दछन् ? कुन र कस्ता त्रुटिहरू दोहोर्‍याउन गर्दछन् ? कुन क्षेत्रमा यस्ता त्रुटिका प्रभावहरू देखिन्छन् ? यस्ता त्रुटिका सम्भाव्य कारणहरू के-के हुन सक्छन् ? के यस्ता त्रुटिहरूका कारण भाषा शिक्षण सिकाइमा असर परिरहेको छ ? यी र यस्ता त्रुटिहरू किन न्यूनीकरण वा समाधान भइरहेका छैनन् ? मातृभाषाका पृथक संरचनाका कारण स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ? लिङ्ग, वचन, पुरुष, र आदर जस्ता व्याकरणिक पक्षमा किन र कस्ता त्रुटिहरू गरिरहेका छन् ? यस्ता त्रुटिहरूका समाधानका निमित्त कस्ता उपायहरू आवश्यक हुन्छन् ? ती त्रुटिहरूका निराकरणका लागि कुन र कस्ता उपायहरू अवलम्बन गर्न सकिन्छ ? यसका निमित्त सम्बन्धित कार्यक्षेत्रमा कस्ता सुझावहरू प्रदान गर्न सकिन्छ ? कस्ता-कस्ता शिक्षण विधि तथा सामग्रीको उपयोग गर्न सकिन्छ ? निष्कर्षरत तथ्यहरूको निराकरण, सामान्यीकरण तथा सुधारका निमित्त कस्ता रणनीतिका साथ व्यवहारमा लागु गर्न गराउन सकिन्छ ? आदि जस्ता विविध प्रश्नहरूमा आधारित भएर प्रस्तुत विषय शीर्षकको अध्ययन अनुसन्धान गरिएको छ।

१.५ अध्ययनको महत्त्व

नेपाली भाषा नेपालको साभा सम्पर्कको भाषा तथा शैक्षिक कार्यलयीय भाषा हो । नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्रभाषा हो । बहुजातीय र बहुभाषी हाम्रो देशमा एकै किसिमका भाषा नभई फरक-फरक भाषा बोल्ने गर्दछन् । नेपालको संविधान २०७२ ले १२३ वटा भाषालाई राष्ट्रिय भाषाको रूपमा मान्यता प्रदान गरेको छ । बहुभाषिक मुलुक नेपालको परिप्रेक्ष्यमा नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्नु सिकाउनुपर्ने परिस्थिति प्रशस्त पाइन्छन् । नेपाली भाषा राष्ट्रकै मूल प्रशासनिक भाषा भएको समृद्ध तथा राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय भातृत्वको भुमिका कायम गराउने भाषा पनि हो । यसकारण यसको शुद्ध त्रुटिविहिन रूपमा स्तरीय तथा मानक रूपमा आर्जन गर्नु अपरिहार्य छ । नेपाली भाषालाई शैक्षिक प्रणालीमा अनिवार्य रूपमा समावेश गरिएता पनि यसलाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्नुपर्ने तथा सिक्दा विविध गल्ती र त्रुटिहरू मातृभाषिक पृष्ठभूमिका विद्यार्थीहरूले गर्ने गरेका पाइन्छन् । यसकारण पनि त्रुटिरहित ढङ्गले भाषा सिक्नु सिकाउनु अनिवार्य बन्दछ । कतिपय सन्दर्भमा यस्ता त्रुटिले अर्थको अनर्थ जनाउने, अन्योल साथै भयानक अवस्थाको सिर्जना समेत गर्न सक्ने हुन्छ । यस सन्दर्भले पनि त्रुटिविश्लेषण सम्बन्धित अध्ययन अनुसन्धानहरू सान्दर्भिक तथा आवश्यक छन् । नेपालको पूर्वी मुख्यत पहाडी क्षेत्रमा बसोबास गर्ने लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको रूपमा प्रयोग गर्दै आएका छन् । विद्यालयमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा भाषिक आर्जन गरिरहेको परिप्रेक्ष्यमा प्रस्तुत गरिने 'कक्षा ७ मा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षक शोध अनुसन्धानको धेरै महत्त्व तथा उपयोगी रहेको छ ।

यस अध्ययनमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीले वाक्यगठन अन्तर्गत व्याकरणिक कोटिहरूमा-लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरसम्बन्धित के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ? त्यस्ता त्रुटिका कारणहरू के-के हुन् ? त्यस्ता त्रुटिहरूका न्यूनीकरण तथा निराकरणका निमित्त के कस्ता समाधानका उपायहरू अवलम्बन गर्न सकिन्छ ? भन्ने जस्ता पक्षमा केन्द्रित भएर अध्ययन गरिने हुँदा प्रस्तुत अध्ययन व्यावहारिक रूपमा अत्यन्त उपयोगी र महत्त्वपूर्ण छ ।

यस अध्ययनबाट प्रत्यक्ष रूपमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीलाई स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा तथा अन्य शैक्षिक गतिविधिमा मद्दत मिल्नेछ । दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषाशिक्षण गराइ रहेका विद्यालयहरूका शिक्षकहरू तथा अभिभावकहरूका लागि पनि सहयोगी हुनेछ । शैक्षिक प्रयोजनका निमित्त पाठ्यक्रम निर्माता, पाठ्यपुस्तक निर्माणकर्ता साथै सम्बन्धित क्षेत्रमा थप अध्ययन गर्न चाहने अध्येता आदिलाई समेत उपयोगी र लाभान्वित गराउँछ । यसर्थ व्यक्तिबाट लिएर संस्थागत रूपमा प्रस्तुत गरिने शोध अध्ययन कार्य सान्दर्भिक, उपयोगी तथा औचित्यपूर्ण रहेको छ ।

१.६ अध्ययनको परिसीमा

प्रस्तुत विषयको अध्ययन नेपालको पूर्वी भागको मोरङ जिल्लाको लेटाङ नगरपालिकाका लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूमा केन्द्रित रहेको छ। यस क्षेत्रका ४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू- श्री भगवति नि.मा.वि. लेटाङ-७, श्री ज्योति आधारभूत विद्यालय लेटाङ -७, श्री महेन्द्र मा.वि.लेटाङ -७, र श्री लक्ष्मी मा.वि.-लेटाङ - ७ का कक्षा ७ मा अध्ययनरत प्रत्येक विद्यालयका १६ जना विद्यार्थीहरू(छात्रा-८/छात्र-८) गरेर जम्मा ६४ जना विद्यार्थीहरूको प्रतिनिधित्वमा अध्ययन सीमित रहेको छ। लिम्बूभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ। यस्ता त्रुटिहरूका कारणहरू पत्ता लगाई समाधानार्थ निराकरणका उपायहरूलाई सुझावको रूपमा शोधद्वारा प्रस्तुत गरिएको छ। वाक्यगठन अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा गर्ने त्रुटिहरूको व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ। प्रत्यक्ष भाषाशिक्षण अन्तर्गत विद्यार्थीको भाषिक स्तरीयता, शुद्धता जस्ता समस्यासँग सम्बन्धित विद्यार्थी केन्द्रित ठोस नतिजाहरू प्राप्त गर्ने भएकाले प्रस्तुत अनुसन्धान सम्बन्धित क्षेत्रमा सामान्यीकरण गर्न सकिनेछ।

१.७ पारिभाषिक र प्राविधिक शब्दहरू

लिम्बूभाषी : लिम्बूभाषाको प्रयोक्ता/लिम्बूभाषासँग सम्बन्धित

वाक्यगठन : वाक्यमा प्रयुक्त पदहरूको एक आपसमा सङ्गति भइ वाक्य निर्माण हुनु

त्रुटि : जानेर वा नजानेर गर्ने गल्ती।

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन र अवधारणात्मक ढाँचा

२.१ त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१.१ त्रुटिविश्लेषणको परिचय

त्रुटिविश्लेषण भन्नाले सामान्यत कुनैपनि पक्षमा जानेर वा नजानेर गर्ने गल्लीलाई भनिन्छ। दोस्रो भाषा सिकाइलाई कसरी प्रभावकारी बनाउन सकिन्छ? दोस्रो भाषा सिकाइका कठिनाइहरू के कस्ता हुन्छन्? त्यसको निदान कसरी गर्न सकिन्छ? भन्ने सन्दर्भलाई लिएर सन् १९७० को दशकपछि सशक्त रूपमा प्रयोगमा आएको अवधारणा त्रुटिविश्लेषण हो।

सन् १९६० को दशकपछि सुरु भएको सिकारुको अन्तरभाषिक अवस्थाको अध्ययनका क्रममा त्रुटिविश्लेषणका प्रारूपहरू देखिन थालेका हुन्। यसै क्रममा एस.पिट कर्डरले सन् १९६७ मा प्रकाशित गरेको सिकारुको भाषा सङ्क्रमणको अवस्थासम्बन्धी मान्यतालाई अगाडि बढाएको पाइन्छ। यस कारण दोस्रो भाषा सिकाइमा एस.पिट कर्डरको अध्ययन महत्त्वपूर्ण मानिन्छ। सिकारुले सिकदै गरेको भाषाको प्रत्यक्ष प्रक्रियाद्वारा त्रुटिविश्लेषण गरी प्राप्त सूचनाहरू भाषा सिकाइका समस्या समाधान गर्ने महत्त्वपूर्ण आधार हुन सक्छ भन्ने मान्यता त्रुटिविश्लेषणले राख्छ। त्रुटिको विश्लेषणात्मक अध्ययनबाट प्रत्यक्ष सिकाइका क्रममा सिकारुले गर्ने त्रुटिको वास्तविक ज्ञान हुन्छ, भने सिकारुका सिकाइ प्रवृत्ति र सिकाइका क्रममा तथ्यपूर्ण जानकारी प्राप्त हुन्छ। यस प्रकारको अध्ययन मूलतः निम्नलिखित उद्देश्यमा आधारित हुन्छ :

क) सिकारुले भाषा सिकाइमा प्रयोग गर्ने रणनीतिहरू पत्ता लगाउनु,

ख) सिकारुका भाषिक त्रुटिका प्रकृति र प्रकारहरूको लेखाजोखा गर्नु,

ग) सिकारुले भाषा प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूका कारणहरू पत्ता लगाउनु,

(घ) त्रुटि निराकरणका उपाय तथा विधि, प्रविधि र सामग्रीहरूको विकास गर्नु (पौडेल, २०६९ : पृ १९९)।

त्रुटिविश्लेषण शैक्षणिक प्रयोजनमा आधारित विशुद्ध प्रायोगिक कार्यका रूपमा सिकारुकेन्द्रित विश्लेषण हो। यसले सिकाइका सन्दर्भमा गरेका त्रुटिबाटै विद्यार्थीहरूले आफ्नो कमी कमजोरी पत्ता लगाई सुधार्ने अवसरका प्राप्त गर्ने हुनाले त्रुटिलाई कमजोरी वा अभ्यासको कमीका रूपमा भन्दा भाषा सिकाइको स्वाभाविक प्रक्रिया मान्नुपर्ने उपयुक्त देखिन्छ (भण्डारी, २०६८ : पृ १३९)। भाषा सिकाइका क्रममा व्यक्तिले गरेका त्रुटिहरूले त्यस क्षेत्रको ज्ञानको अनुमान गरी कुन-कुन कुरा सिकन बाँकी छ? पत्ता लगाउने र त्यस्ता

त्रुटिहरूलाई भाषावैज्ञानिक शब्दमा वर्णन र वर्गीकरण गरिन्छ, जसले भाषा सिकाइमा उत्पन्न गर्ने भाषिक विशेषताहरूलाई औल्याउँछ (नेपाल, २०६८ : पृ २००) । व्यावहारवादी सिद्धान्त अनुरूप त्रुटिहरूबाट नै स्थायी सिकाइ हुने मान्यता तथा यस सिद्धान्तअनुसार त्रुटिहरूको रोकथाम गर्नु महत्त्वपूर्ण मानिने भएकाले त्रुटिविश्लेषण व्यवहारवादी सिद्धान्तको भाषा सिकाइमा आधारित थियो ।

त्रुटिविश्लेषण व्यक्तिले त्रुटि गर्ने कारण प्रकृति तथा त्यसको निराकरणका अध्ययन विश्लेषण गरी सिकारुको मानसिक कारणले हुने भाषिक त्रुटिहरू पनि पहिचान हुने हुँदा यो विषय मनोभाषा विज्ञानसँग पनि नजिक रहेको छ । यसले सिकारुको भाषिक सम्प्रेषणात्मक रूपको अध्ययन गर्ने तथा त्रुटि पहिचानका क्रममा भाषाको तुलनात्मक अवस्थिति पनि अध्ययन गर्ने भएकाले तुलनात्मक तथा सम्प्रेषणात्मक भाषाविज्ञान सिद्धातसँग पनि सम्बन्धित रहेको छ । साथै यसले सिकारुको आन्तरिक पक्षबाट हुने त्रुटिहरूको पनि अध्ययन विश्लेषण गर्ने हुँदा यो संज्ञानवादी सिद्धान्तसँग समेत सम्बन्ध राख्छ (पौडेल, २०६९ : पृ १२३) ।

त्रुटिविश्लेषणले मूलतः दोस्रो भाषा सिकाइमा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ? भनी त्रुटिहरूको पहिचान गर्ने, त्रुटिका प्रकार, तीनको व्याख्या विश्लेषण, भाषिक प्रयोगमा त्रुटिका कारणहरू पत्ता लगाउने, त्यस्ता त्रुटिहरू निराकरणका उपायहरू, विधि र सामग्रीका विकास गरी कार्यन्वयन तथा सामान्यीकरण समेत गर्ने उद्देश्यमा रहेकोले बढी वैज्ञानिक र व्यावहारिक मानिन्छ ।

२.१.२ त्रुटिविश्लेषणको महत्त्व र उपयोगिता

कुनै पनि कुराको विशेषता वा गुण नै नभए त्यसको महत्त्व तथा उपयोगिता नै रहन्न । त्रुटिविश्लेषणको भाषा शिक्षणमा महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । यसले भाषा सिकाइमा भएका कमी कमजोरी वा गल्तीहरूलाई न्यूनीकरण गर्ने भएकोले त्रुटिविश्लेषणको महत्त्व र उपयोगितालाई बुँदागत रूपमा यसप्रकार तल प्रस्तुत गर्न सकिन्छ :

१. त्रुटिविश्लेषणबाट भाषा सिकाइका क्रममा शिक्षार्थीको सिकाइको प्रकृति तथा प्रवृत्ति पत्ता लाग्दछ ।
२. भाषा सिकाइको क्रममा शिक्षार्थीहरूले सिकिरहेको र सिक्न बाँकी रहेको कुरा पत्ता लाग्छ ।
३. त्रुटिविश्लेषणको अध्ययनपछि शिक्षण विधिको छनोट पाठ्यसामग्रीको तयारी र पाठ्यक्रम निर्माण गर्न सहयोग मिल्छ ।
४. मानव भाषा शिक्षणका लागि उपयोगी हुन्छ ।

५. भाषाशिक्षणलाई प्रभावकारी र व्यवस्थित बनाउन उपयोगी हुन्छ ।

माथिका बुँदाका आधारमा हेर्दा त्रुटिविश्लेषणको महत्त्व र उपयोगिता भाषाशिक्षण अनि त्यससँग सम्बन्धित शिक्षक विद्यार्थी, पाठ्यक्रम निर्माताका साथै भाषा अध्येताका लागि समेत रहेको देखिन्छ । त्यसकारण त्रुटिविश्लेषणको महत्त्व प्रायोगिक तथा सैद्धान्तिक दृष्टिले महत्त्वपूर्ण र उपयोगी रहेको देखिन्छ ।

(२.१.३) त्रुटिहरूको वर्गीकरण

सामान्यतया भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटिलाई स्वभाविक प्रक्रिया मानिन्छ । कुनैपनि भाषा प्रयोगमा देखिने विचलन, भुल, गल्ती, रङ्काइ, चिप्लाइ वा फिस्लाइलाई त्रुटि भनिन्छ । यसलाई अशुद्ध प्रयोग, अमानक प्रयोग अव्यवस्थित प्रयोग पनि भनिने जुन जानेर वा नजानेर, लापरवाही, कलम चिप्लिएर तथा मातृभाषाका प्रभावका कारण हुने गर्दछ (पौडेल, २०६८ : २०३) । भाषाको त्रुटिक्षेत्र भनेका उच्चारण, वर्णविन्यास, रूपविन्यास शब्दगठन, पदावली गठन, वाक्यगठन, प्रयोग, प्रयुक्ति, अर्थ शैली आदि तह र पक्षमा देखिने यसैलाई ध्वन्यात्मक/वर्णात्मक, व्याकरणात्मक र शब्द भण्डारगत त्रुटिक्षेत्र पनि भनिन्छ । विभिन्न त्रुटिक्षेत्रलाई आधार बनाएर सिकारुका व्यावहारमा देखिने त्रुटिहरूलाई निम्नानुसार वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ::

(क) भाषाकोटिका आधारमा त्रुटि

(अ) उच्चारणगत त्रुटि

उच्चारणको अनुतान, आरोह अवरोह गति यति आदि विभिन्न पक्ष तथा वर्णोच्चारण, चिन्ह प्रयोगको ख्याल, पदयोगको ख्याल, नाँसिक्क, हलन्त, अजन्त आदि ध्वन्यात्मक स्वरूपमा देखिने त्रुटिलाई नै उच्चारणगत त्रुटिमा राख्न सकिन्छ । यसरी उच्चारण गर्दा गलत तरिकाले हुने वा उच्चारणमा देखिने समस्यालाई नै उच्चारणगत त्रुटि भनिन्छ । जस्तै:- सबै-सपै, स्थाइ-इस्थाइ, तिमी-टिमी ।

(आ) वर्णविन्यासगत त्रुटि

लिप्यात्मक दृष्टिले लेख्य भाषाका क्षेत्रमा वर्ण वा वर्ण संयोजनगत त्रुटिलाई वर्णविन्यासगत त्रुटि भनिन्छ । यसैलाई हिज्जे वा वर्तनी सम्बन्धी त्रुटि पनि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिमा ह्रस्व दीर्घ र तिनको मात्राका कारणले त्रुटि हुने गर्दछ । जस्तै एउटै उच्चार्य वर्णको प्रतिनिधित्व गर्ने एकभन्दा धेरै लिपि चिन्हहरू हुनु, र छनौटमा द्विविधा हुनु ; जस्तै : ष/स/श, न/ण, व/ब/ओ, ए/य/ऐ/ये, चन्द्रबिन्दु(ँ), शिरबिन्दु(ं) र पञ्चम वर्णसम्बन्धी त्रुटि पर्दछन् ।

(इ) रूपगत त्रुटि

शब्दहरूको सही ढङ्गले रूपायन वा व्युत्पादन गर्न नजान्दा रूपगत त्रुटि हुने गर्दछ। यस्ता त्रुटिहरू व्याकरणात्मक कोटिहरूसँग सम्बन्धित हुने गर्दछन्। दुई ओटा 'न' वर्णको संयुक्तिबाट अकरण रूपमा एउटा मात्र 'न' राखेर हलन्त बनाउनु जस्तै : भन्दैनन्-भन्दैन। भाववाचक नाममा पनि ता जोड्नु जस्तै : गम्भीर-गम्भीरता, सौन्दर्य-सौन्दर्यता तथा अकरणमा 'न' को सही ठाउँमा प्रयोग नगर्नु, बहुवचनमा हरू जोडेर बहुवचन बनाउनु जस्तै : तँहरू/उहरू/गरेन-नगरे /हुँदैन-नहोला।

(ई) शब्दप्रयोगगत त्रुटि

शब्दलाई सन्दर्भअनुसार प्रयोग गर्न नजानेर वा शब्दभण्डारका कारण त्यस्ता त्रुटिहरू हुने गर्दछन्। सही शब्दको प्रयोग नहुनु, शब्द सन्निधान र शब्द प्रयोग नमिल्नु आदि थुप्रै त्रुटिहरू पर्दछन्। जस्तै : खान्छु-पिउँछु, पुत्र-छेरी।

(उ) पदावलीगत त्रुटि

पदावली रचनामा देखापर्ने विभिन्न त्रुटिहरू यसअन्तर्गत पर्दछन्, जस्तै विशेषण अनुसार विशेषण नमिल्नु, पदहरूको बीचमा सङ्गति नमिल्नु, सन्निधान नमिल्नु, पदावलीमा दुईभन्दा बढी भाषाका शब्द मिसाउनु आदि यसअन्तर्गत पर्दछन्।

उ) वाक्यगत त्रुटि

वाक्यका पदहरूको क्रम नमिल्नु उद्देश्य र विधेयबीचमा सङ्गति नमिल्नु, विशेषण र विशेष्यको क्रियापदसँग सङ्गति नमिल्नु, वाच्यात्मक अन्विति नमिल्नु, विधेय विस्तार, उद्देश्य विस्तारका बीचमा सङ्गति नमिल्नु जस्ता त्रुटिहरू यसअन्तर्गत पर्दछन्, जस्तै :

छेरो सानो कहाँ गएछ ? (त्रुटि)

सानो छेरो कहाँ गएछ ? (सही प्रयोग)

(ऊ) अर्थगत त्रुटि

शब्दको प्रयोग गर्दा अर्थको ख्याल नगर्दा यस्ता त्रुटिहरू हुने गर्दछन् । अर्थगत पुनरावृत्ति हुनु, मातृभाषाको प्रभावले शब्दहरूको बीच अर्थगत सहप्रयोग नमिल्नु, असम्भव अनुकरणात्मक शब्द र क्रियापदको छनौटका कारण यस्ता त्रुटिहरू हुने गर्दछ, जस्तै :

मैले तपाईंलाई कहाँ कहाँ हेरेको थिएँ ।

(ए) सङ्कथनगत त्रुटि

वाक्यभन्दा माथिल्ला एकाइसँग सम्बन्धित विभिन्न खालका त्रुटिहरू यसअन्तर्गत पर्दछन् । नाम र सर्वनामको प्रयोगमा आदरार्थी क्रियाको प्रयोग गर्दा, लिङ्ग, वचन, पुरुष काल, पक्ष आदिको क्रमलाई ख्याल नगर्दा यस्ता त्रुटि हुने गर्दछन् । एउटा सिङ्गो कृतिमा एउटै व्यक्तिलाई कतै 'तँ' कतै 'तिमी' कतै 'तपाईं' को प्रयोग गर्नु यसका त्रुटि मानिन्छन् ।

(ऐ) शैलीगत त्रुटि

कथ्य र लेख्य भाषाका विविध सन्दर्भअनुसार अभिव्यक्तिको भिन्न-भिन्न शैली हुने भएकाले त्यस क्षेत्रमा देखिने असमञ्जस्य, रङ्काइ वा फिस्लाइ आदि जस्ता विचलनलाई शैलीगत त्रुटि मान्न सकिन्छ (पौडेल, २०६९ : पृ २०६) ।

(ख) विकासशीलताका आधारमा त्रुटि/सिकाइ प्रक्रियागत त्रुटि

सिकाइ भइरहेको सिकारूको अभिव्यक्तिबाट उसका सिकाइको अवस्था प्रारम्भिक हो ? की, विकासशील वा विकसित त्रुटि हो ? यस प्रकारको त्रुटिलाई सिकाइ प्रक्रियागत अर्थात् विकासशील त्रुटि भनिन्छ । यसलाई एस.पिट् कर्डर (१९७३) ले निम्न तीकन वर्गमा विभाजन गरेका छन् (पौडेल, २०६९ : पृ २०६) ।

(अ) व्यवस्थित त्रुटि

कुनै पनि सिकारूले भाषा सिकने क्रममा एकै प्रकारको त्रुटि नियमित रूपमा गरिरहन्छ भने त्यसलाई नै व्यवस्थित वा नियमित त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू विविध प्रकृतिका हुने गर्दछन् । मातृभाषाका प्रभावका कारणले नियमको सामान्यीकरण र सरलीकरणले यस्तो त्रुटि हुन पुग्दछ । यस्ता त्रुटिलाई शैक्षणिक र त्रुटिवश्लेषणका दृष्टिले महत्त्वपूर्ण मानिन्छ ।

(आ) अव्यवस्थित त्रुटि

भाषा सिकाइका क्रममा सिकारुले पटकै पिच्छे, फरक-फरक खालको अनियमित त्रुटिहरू गऱ्यो भने त्यसैलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ। यस्ता त्रुटिहरू सिकाइको प्रारम्भिक अवस्थामा हुने गर्दछ। यो वैयक्तिक किसिमको हुने गर्दछ। आफूले प्रयोग गरेका भाषिक रूप किन ठीक छ? वा बेठीक छ? भन्ने ज्ञानको अभावले विद्यार्थीले एक पटक प्रयोग गरेको त्यही रूप अर्को पटक अर्कै प्रयोग गरी एकपटक एक खालको अर्को पटक अर्कै खालको त्रुटि गर्ने गर्दछ, यसैलाई अव्यवस्थित त्रुटि वा अनियमित त्रुटि भनिन्छ।

(इ) उत्तरव्यवस्थित त्रुटि

सिकाइको पछिल्लो अवस्थामा सिकारुले भाषाका केही सामान्य नियम जानि सकेर पनि असावधानी तथा बेवास्ता तथा हेल्चेक्रयाइँ लापरवाही र बिस्मृतिका कारण यस्ता त्रुटिहरू हुने गर्दछन्।

(ग) स्रोतका आधारमा त्रुटि

सिकारुको भाषिक पृष्ठभूमिका आधारको कारण उत्पन्न हुने त्रुटि यसअन्तर्गत पर्दछ। यसलाई भाषान्तरिक र अन्तरभाषिक गरी दुई भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ (पौडेल, २०६९ : पृ २०८)।

(अ) भाषान्तरिक त्रुटि

मातृभाषा सिक्दा सिक्दै गरेको वा भाषाको नियम व्यवस्था सम्बन्धित त्रुटिहरू यस अन्तर्गत पर्दछन्। नेपाली मातृभाषीले भाषा सिकाइको प्रारम्भिक चरणमा गर्ने त्रुटिलाई यसअन्तर्गत राख्न सकिन्छ; जस्तै : घर जायो। म पास भएँ।

(आ) अन्तरभाषिक त्रुटि

कुनै पनि पहिलो भाषा सिक्सकेको व्यक्तिले दोस्रो भाषा वा अन्य भाषा सिकाइका क्रममा गर्ने त्रुटि अर्थात् मातृभाषा वा पहिलो भाषाका व्यवस्थाबाट प्रभावित वा स्रोत भाषाको आदत र अनुभवबाट स्थानान्तरित भएर स्पष्ट छाप देखिने त्रुटि नै अन्तरभाषिक त्रुटि हो। नेपाली मातृभाषीले अङ्ग्रेजी भाषाको प्रयोग गर्दा वा अन्य मातृभाषीले प्रयोग गर्दा यस्तो स्थिति देखा पर्ने गर्दछ; जस्तै : हामी घर गएँ। त्यो यता आइज।

(घ) गम्भीरताका आधारमा त्रुटि

(अ) अर्थघातक त्रुटि

अर्थ सम्प्रेषणमा गम्भीर बाधा पार्ने अथवा भन्नु खोजेको कुरा भन्दा अर्कै अर्थ सम्प्रेषण भइ अर्थको अनर्थ हुने त्रुटिलाई अर्थघातक त्रुटि मानिन्छ। व्याकरणगत र शब्दभण्डारगत त्रुटिहरू यसअन्तर्गत पर्दछन्, जस्तै : सीता घर गइन्/गइन् ।

(आ) अर्थअघातक त्रुटि

अर्थ सम्प्रेषणमा खासै बाधा नपुऱ्याउने भाषाको मानक रूपबाट विचलित त्रुटिलाई अर्थअघातक त्रुटि भनिन्छ। यस्ता त्रुटिहरू सतही खालका हुन्छन्, जुन उच्चारण र वर्णविन्यासगत अमानक प्रयोग यसअन्तर्गत पर्दछन् तर यस्ता त्रुटि क्षम्य भने होइन्, जस्तै : उनीहरू-उनरू, योहरू, तँहरू ।

(ङ) स्वरूपगत आधारमा त्रुटि

भाषाको बाह्य बनेट स्वरूप वा आकृतिका आधारमा हुने त्रुटिहरू अर्थघातक नभए पनि मानक प्रयोगका दृष्टिले असहज तथा बाह्य स्वरूपलाई धमिल्याउने खालका हुन्छन्। लोप, थपोट, आगम, आदेश छनोट भएर देखा पर्दछ, जस्तै :

लोप : महाराजा=माराजा

थपोट : प्रभाव, कृषि

आदेश : कारवाही= कारबाई

छनोट : पिता-छेरी, गुरु-विद्यार्थी ।

(च) मात्रागत/व्यापकताका आधारमा त्रुटि

सिकारुको मात्रा वा परिमाणलाई हेरेर वाक्यको खास अंश वा समग्र वाक्यसँग सम्बन्धित त्रुटिलाई आंशिक/सीमित र व्यापक/समग्रात्मक त्रुटिमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ, जस्तै :

(अ) आशिक/सीमित त्रुटि

वाक्यको कुनै खास अंश वा शब्दसँग सम्बन्धित त्रुटि जसले अभिप्रायमा त्यति ठुलो बाधा पार्दैन; जस्तै : आमा आयो । (आदरार्थी त्रुटि)

(आ) समग्र/व्यापक त्रुटि

वाक्यको समग्र अंश वा एकभन्दा बढी वाक्यसँग गाँसिएर देखिने त्रुटिलाई समग्र वा व्यापक त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू एकभन्दा बढी शब्द, पदावली, उपवाक्य, वाक्य, आघात आदि विभिन्न पक्षमा देखिने गर्दछ, जसले समग्र अभिव्यक्तिलाई नै प्रभावित पार्न सक्दछ; जस्तै : तेरो आमाको दिदीको छोरी राम्रो नाच्छ ।

(छ) औचित्यका आधारमा त्रुटि

व्याकरणिक दृष्टिले ठीक भए पनि सन्दर्भ वा परिवेशका दृष्टिले अथवा प्रयोग प्रयुक्तिगत रूपमा अमिल्दो वा अनुचित देखिने त्रुटि जुन स्वीकृत र अस्वीकृत गरी देखापर्ने गर्दछ, जस्तै : 'पेटभरी घिचुहोस्' (कुनै भोज भतेरका सन्दर्भलाई लिएर औचित्यगत हुने) तर 'यस्ता शोक सभाहरू बारम्बार गर्न पाइयोस्'-भन्नु अनौचित्यगत त्रुटिका उदाहरण हुन् ।

(२.१.४) त्रुटिविश्लेषण पद्धति

भाषा शिक्षण सिकाइका क्रममा सिकारुबाट गरिएका त्रुटिहरू केलाउन अपनाइने खास तरिका नै त्रुटिविश्लेषण पद्धति हो । यसलाई निम्न दुई पद्धतिमा रहेर गरिन्छ (भण्डारी, २०६८ : पृ १४७) ।

(क) पूर्वनिर्धारित कोटि पद्धति

सिकारुका स्तर, उमेर, भाषिक वा सामुदायिक पृष्ठभूमि, वर्गीय आधार आदिलाई समेत दृष्टिगत गरी लक्षित समूहका सिकारुबाट भाषा सिकाइमा हुनसक्ने त्रुटिहरू के कस्ता व्याकरणिक कोटिअन्तर्गत हुन्छन् । तिनको प्रकृति र प्रकारको पूर्वनुमान गरिन्छ । त्यसपछि, सिकारुका लिखित र मौखिक अभिव्यक्तिहरू सङ्कलन गरी तिनको अध्ययन गरी प्राप्त भएको त्रुटिलाई उक्त पूर्वनिर्धारित कोटिगत स्तम्भहरूमा भरिन्छ । प्राप्त नतिजाहरूको वर्णन विश्लेषण गरी तिनको निराकरणका उपायहरू खोजिन्छन् ।

(ख) पश्चनिर्धारित कोटि पद्धति

यसलाई आगमनात्मक पद्धति पनि भनिन्छ। यो पूर्वनिर्धारित कोटिको ठीक विपरित सर्वप्रथम सिकारूका लिखित तथा मौखिक अभिव्यक्तिहरू सङ्कलन गरी तिनको अध्ययन विश्लेषण गरेर मात्र त्रुटिका प्रकृति पहिचान गर्ने र त्यसका आधारमा त्रुटिहरूको वर्णन वर्गीकरण र विश्लेषण गरी प्राप्त निष्कर्ष अनुरूप निराकरणका उपायहरू पत्ता लगाइन्छन्।

(२.१.५) त्रुटिविश्लेषण प्रक्रिया वा चरणहरू

त्रुटिविश्लेषण गर्दा अपनाइने क्रम तथा प्रक्रिया नै यसका चरणहरू हुन्। निगमनात्मक वा आगमनात्मक जुनसुकै पद्धति अपनाएर त्रुटि विश्लेषणमा सरिक भएपनि निम्न लिखित क्रम तथा चरणगत प्रक्रिया अपनाउनु उपयुक्त हुने गर्दछ, (पौडेल, २०६९ : पृ २१२)।

(क) सामग्री सङ्कलन

त्रुटिविश्लेषणको पहिलो कार्य सामग्री सङ्कलन हो। त्रुटिविश्लेषणको उद्देश्य पाठ्यक्रम वा शिक्षण सिकाइ सुधार शिक्षण विधि प्रविधि जुनसुकै कुरासित सम्बन्धित भएर गरिने त्यसको पहिलो र अनिवार्य चरण सामग्री सङ्कलन हो। सिकारूका मौखिक तथा लिखित अभिव्यक्तिबाट आवश्यकता र स्तर अनुरूपका सामग्रीहरू सङ्कलन गर्नुपर्दछ। मौखिक स्रोत सामग्री सङ्कलन गर्दा अवलोकन फारम र टेप रेकर्ड वा भिडियो क्यामारा आदिको उपयोग गर्नुपर्दछ। साथै लिखित सामग्रीका लागि कापी, कलम, रेकर्ड फाइल आदिको प्रयोग गर्न सकिन्छ।

(ख) सामग्रीको पहिचान अध्ययन र पहिचान

दोस्रो चरणमा पहिलो चरणमा सङ्कलित सामग्रीहरूको अध्ययन गर्ने र त्रुटि प्रकृति तथा त्रुटिक्षेत्रहरू पहिचान गर्ने काम गरिन्छ। टेप वा भिडियो टेप खोलेर सुन्ने, हेर्ने, आवश्यक परे दोहोर्चाएर सुन्ने, हेर्ने र त्रुटिहरूको सुनिश्चयन गर्ने, टिपोट गर्ने, टिपोट गर्ने कार्यका साथै लिखित सामग्रीहरू पढ्ने, त्रुटिक्षेत्रमा आवश्यक रङ्गीन मसी वा पेन्सिलको प्रयोग गरी रेखाङ्कन गर्ने, अलग-अलग त्रुटिका लागि अलग-अलग सङ्केत चिनो लगाउने आदि प्राविधिक र प्राज्ञिक दुवै काम गरिन्छ।

(ग) त्रुटिहरूको वर्गीकरण र व्यवस्थापन

तेस्रो चरणमा दोस्रो चरणमा पहिचान गरिएका त्रुटिहरूलाई राम्रोसँग नियालेर प्रकृति अनुसार, भाषिक पक्ष अनुसार, व्यकरणात्मक कोटि उपकोटि र अन्य विविध पक्ष अनुसार छुट्टयाउने, वर्गीकृत र निगमनात्मक पूर्व निर्धारित त्रुटि सूची वा खाकामा राखेर व्यवस्थित गर्ने वा आवश्यकता अनुसारको आगमनात्मक खाका तयार गरेर तालिकीकरण गर्ने, ओरेखीकरण गर्ने, स्तम्भ रेखिकरण गर्ने अथवा सम्बन्धित खाकामा राखेर व्यवस्थित गर्नु पर्दछ।

(घ) त्रुटिहरूको वर्णन र विश्लेषण

तेस्रो चरणमा वर्गीकृत र व्यवस्थित गरिएका त्रुटिहरूका बारेमा चौथो चरणमा मिहिन ढङ्गले वर्णन र विश्लेषण गर्ने काम गरिन्छ। त्रुटिहरूलाई कुन-कुन प्रकृतिमा छुट्टयाएको छ, त्यसका आधार के हुन्? ती त्रुटि हुनाका कारणहरू के-के हुन्? तिनका मात्रा, स्वरूप, स्रोत, औचित्य, गम्भीरता, आदिको स्थिति के छ? कुन प्रकारका त्रुटि बढी र कुन प्रकारका त्रुटि कम देखिए? सिकारुका वैयक्तिक र सामूहिक त्रुटि के कस्ता छन्? त्रुटिहरू सिकारुसँग मात्र सम्बन्धित छन्, कि स्रोत भाषिक प्रभाव, वातावरण, शिक्षण सिकाइ प्रक्रिया, अभ्यासको कमी शिक्षण, स्रोत सामग्रीको अभाव आदि कुन पक्षसँग सम्बन्धित छन्? जस्ता पक्षहरूको व्याख्या विश्लेषण तथा व्यवस्थापन गरिन्छ।

(ङ) त्रुटि निराकरण

त्रुटिविश्लेषणको मुख्य कार्य चौथो चरणमा नै सम्पन्न भइसकेको हुन्छ। त्यसैले यो चरण अनिवार्य अड्ग भन्ने होइन तर त्रुटि विश्लेषणको मुख्य प्रायोगिक उद्देश्य सिकारुका लक्ष्य भाषा सिकाइमा त्रुटिहरूको निराकरण गर्दै लैजानु र सबल बोध र अभिव्यक्तिको कुशलता विकास गर्नुमा नै केन्द्रित भएकाले अन्तिममा विश्लेषित तथ्यहरूका आधारमा त्रुटि निराकरणका उपायहरू सुझावका रूपमा प्रस्तुत गर्नु अपरिहार्य मानिन्छ।

२.२ सम्बन्धित साहित्यको पुनरवलोकन

कुनै पनि अध्ययन अनुसन्धान गर्दा सम्बन्धित क्षेत्रमा भएका सम्भावना, अध्ययन अनुसन्धान तथा निष्कर्षलाई अध्ययन गर्न जरूरी छ। यस्ता सम्बन्धित कार्यको पुनरवलोकनले गर्न लागिएको अध्ययन अनुसन्धानका क्षेत्र तथा अध्ययनलाई अझ सूक्ष्मतातिर र गहनतातर्फ लाने सशक्त आधार प्रदान गर्दछ। यस्ता सम्बन्धित शोध अनुसन्धानलाई यस प्रकार प्रस्तुत गर्न सकिन्छ:

अधिकारी, (२०४०) द्वारा 'पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूका वाक्यगठनमा पाइने त्रुटिहरू' शीर्षकमा लघु आकारको अनुसन्धान तयार गरिएको छ। उक्त अध्ययनमा काठमाण्डौमा प्रविणता प्रमाणपत्र तहमा अध्ययनरत विद्यार्थीबाट प्राप्त सामग्रीका आधारमा वाक्यगठन अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर र वाच्यसम्बन्धी त्रुटिहरू पहिचान गरी विश्लेषण गरेको पाइन्छ। यो अध्ययन पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिकने विद्यार्थीहरूको तुलनात्मक अध्ययनमा आधारित छ। स्वतन्त्र उत्पादानात्मक, नियन्त्रित उत्पादानात्मक र पहिचानात्मक गरी तीन प्रकारका प्रश्नहरूको उपयोग गरी सामग्री सङ्कलन गरेर निष्कर्ष निकालिएको छ। सो अध्ययनमा नेवारी मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा सबैभन्दा बढी त्रुटि वाच्यमा र सबैभन्दा कम त्रुटि आदरमा गरेको निष्कर्ष रहेको छ। त्यस्तै वर्णविन्यास सम्बन्धी अध्ययनमा श/ष, ब/व, चन्द्रबिन्दु/शिरबिन्दु तथा ह्रस्वसम्बन्धी हुने त्रुटिहरू र तीनका प्रकृति दिएका छन्।

लम्साल, (२०४०) द्वारा 'निम्नमाध्यमिक तह पूरा गरेका आवसीन र साधरण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिपक्षको तुलनात्मक अध्ययन' शीर्षकमा लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ। यस अध्ययनको उद्देश्य आवसीय विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु, साधरण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पहिचान गर्नु, र उक्त दुवै किसिमका विद्यार्थीहरूका बीच वाक्यगठनमा पाइने त्रुटिपक्षको पारस्परिक तुलना गर्नु रहेको छ। प्रस्तुत अध्ययन नेपाली वाक्यगठनका सम्पूर्ण पक्षलाई नसमेटि नेपाली विषयको नि.मा.वि. तहको पाठ्यक्रमको निहित प्रयोगात्मक वाक्यका आधारभूत तत्त्व लिङ्ग, वचन, काल, पुरुष, वाक्य स्वरूप र पदमेल नामक ६ पक्षमा विभाजित गरी अध्ययन गरिएको देखिन्छ। प्रस्तुत अध्ययन काठमाण्डौका दुई-दुई ओटा आवसीय र साधरण विद्यालयमा अध्ययन केन्द्रित रहे यो को छ। उक्त अध्ययन २०/२० जना विद्यार्थीलाई नमुना जनसङ्ख्याबाट प्राप्त तथ्याङ्कमा आधारित छ। यस्ता नमुना छनोटमा परेका विद्यालयहरूमा आनन्दकुटी मा.वि. र लोबेरेटरी मा.वि. आवसीय अन्तर्गत तथा कीर्तिपुर मा.वि. र पद्मोदय मा.वि. साधरण अन्तर्गत रहेको पाइन्छ। यिनै विद्यालयका नि. मा. वि. तह कक्षा आठमा अध्ययनरत नेपाली विषयमा उच्च अङ्क प्राप्त गर्ने दशौं स्थानका विद्यार्थीहरूलाई यस अनुसन्धान प्रयोजनका लागि समाहित गरिएको पाइन्छ। तथ्याङ्क सङ्कलनका लागि नेपाली विषयका पाठ्यक्रममा रहेका वाक्यसम्बन्धी प्रयोगात्मक पक्ष समाविष्ट विषयको पाठ्यक्रममा रहेका वाक्यगठनसम्बन्धी प्रयोगात्मक पक्षहरू समाविष्ट हुनेगरी प्रश्नहरूको निर्माण गरिएको देखिन्छ। प्रश्नहरू पहिचानात्मक र उत्पादानात्मक दुवै किसिमको देखिन्छ। उक्त प्रश्नहरू वाक्यगठनका ६ तत्त्वहरूलाई समाहित गरी समानुपातिक ढङ्गले प्रस्तुत गरिएको छ। विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त सामग्रीहरूलाई विश्लेषण गर्दा साधरण विद्यालयका विद्यार्थीहरूले अन्यको तुलनामा लिङ्ग र वचनमा सम्बन्धी

त्रुटिहरू बढी गरेको पाइएको भने आवसीयको तुलनामा साधरण विद्यालयका विद्यार्थीको स्तर कमजोर देखिएको निष्कर्ष रहेको पाइन्छ। उक्त अनुसन्धान पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा प्रयोग गर्ने कुन विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू हुन् भन्ने पक्षमा प्रष्ट नभएको देखिन्छ।

यादव, (२०६२) द्वारा 'कक्षा छ, मा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषा सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकको शोध प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त शोध अनुसन्धान जनकपुर अञ्चल अन्तर्गत महोत्तरीका सामुदायिकका ३ र धनुषाका ३ निजी विद्यालयका जम्मा ६ विद्यालयका १०/१० गरी ६० जना कक्षा छ, मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई नमुना जनसङ्ख्याका रूपमा लिइएको पाइन्छ। उक्त शोध वाक्यगठन अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, भाव पक्ष भाव र कारकमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषणमा अध्ययनलाई सीमित गरिएको छ। यस अध्ययनको उद्देश्य मैथिलीभाषी विद्यार्थीले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिक्षेत्रहरू पत्ता लगाउनु, उक्त त्रुटिहरूको कारणहरू पत्ता लगाउनु, नगर तथा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूमा पाइने भिन्नता पत्ता लगाउनु रहेको छ। वस्तुगत, विषयगत र स्वतन्त्र गरी तीन किसिमका प्रश्नावलीलाई मूल सामग्रीको रूपमा प्रयोग गरी शोध निर्देशकको निर्देशन, मूल्याङ्कन तथा पुस्तकालय विधिको प्रयोग गरी त्रुटिविश्लेषण अनुसन्धान कार्य गरिएको छ। सबैभन्दा बढी लिङ्ग र कम पुरुषमा त्रुटिहरू गरेको उल्लेख छ। यस्ता त्रुटिहरू अधिकांश मातृभाषाका फरक व्यवस्थाका प्रभाव साथै कतिपय त्रुटिहरू विद्यार्थीका पारिवारिक तथा सामाजिक वातावरणका कारण पनि त्रुटिहरू भएको निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ। विद्यार्थीहरूलाई बढी सक्रिय रूपमा संलग्न गराउनुपर्ने, सैद्धान्तिक भन्दा प्रयोगमूलक अभ्यासमा बढी जोड दिनुपर्ने, प्रशस्त क्रियाकलापहरू गराउनुपर्ने, नेपाली भाषाप्रतिको दृष्टिकोणमा सुधार तथा नेपाली भाषाको उत्थानमा सचेत हुनुपर्ने जस्ता निष्कर्षतः सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ।

यादव, (२०६३) द्वारा 'माध्यमिक तहका मैथिलीभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोध अध्ययन गरिएको छ। उक्त शोध मैथिलीभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटि पहिचान गर्नु, त्रुटिहरूका कारण पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको पहिचान गरी वर्णन विश्लेषण र वर्गीकरण गर्नु र त्रुटिहरूका निमित्त आवश्यक प्रक्रिया तथा निराकरणका उपायहरू सुझाउनु जस्ता उद्देश्यहरू छन्। उक्त अध्ययन क्षेत्रीय अध्ययनका रूपमा प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतको प्रयोग गरी निराकरणका उपायहरू प्रस्तुत गरिएको छ।

उक्त शोधका रूपमा पदान्तमा 'भ' उच्चारण हुने शब्दहरूको श्रुतिलेखन र उच्चारणमा विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई हेर्दा उच्चारणमा भन्दा लेखनमा नै बढी त्रुटि भएको पाइएको उल्लेख छ। आरम्भ वा आधा आउने शब्दहरूको श्रुतिलेखनमा उच्चारण गराउदा लेखनमा भन्दा उच्चारणमा नै बढी त्रुटि भएको पाइएको,

चन्द्रविन्दु र अनुस्वर लागेका शब्दहरूमा विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई हेर्दा श्रुतिलेखनमा भन्दा उच्चारणमा बढी ठीक गरेको पाइन्छ। यस्ता त्रुटिहरू खासगरी मातृभाषाका प्रभावका कारण कठिनाइ, अभ्यासको कमी, शिक्षकको अदक्षता, शैक्षिक व्याकरणको अभाव, शैक्षिक सामग्रीको कमी, विद्यार्थीको असचेतता नेपाली भाषाको संरचनागत जटिलता र नेपाली भाषाप्रति उदासिनता आदि जस्ता त्रुटिका कारणहरू रहेको निष्कर्ष र सोही समस्या अनुरूप यसको सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ।

राई, (२०६६) द्वारा 'भोजपुर जिल्लाका दक्षिणी पश्चिमी भेगका कक्षा ६ मा अध्ययनरत वान्तवा (राई) मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा पदसङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोधपत्र तयार गरिएको छ। यस शोधपत्रमा भोजपुर जिल्लाका दक्षिणी, पश्चिमी भेगका पाँचओटा गाविस त्रमशः बासीखोरा, युँ, थिदिखा, देवानटार र बालाखांमा अवस्थित पाँचओटा सामुदायिक विद्यालयका कक्षा ६ मा अध्ययनरत वान्तवा(राई) मातृभाषाका ५० जना विद्यार्थीको नमुना जनसङ्ख्यामा निर्माण गरिएको शोध अध्ययनमा पहिचानात्मक (वस्तुगत) र उत्पादनात्मक (विषयगत) प्रश्नहरूद्वारा सामग्री निर्माण गरी सङ्कलन गरिएको, क्षेत्रीय अध्ययन र पुस्तकालयीय लिखित तथा मौखिक कुराकानी जस्ता अनुसन्धान विधिको प्रयोग गरिएको छ। यस शोधको मुख्य उद्देश्य कक्षा ६ मा अध्ययनरत वान्तवा(राई) मातृभाषीले स्तरीय नेपाली सिक्दा पदसङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, त्रुटिहरूका कारण पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको व्याख्या विश्लेषण गरी यसबाट पदसङ्गतिमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरको सङ्गतिमा जसमध्ये अन्यको तुलनामा पुरुष सङ्गतिमा सबैभन्दा बढी (९८%) त्रुटि गरेको निष्कर्ष छ। यसको कारण मातृभाषाका प्रभाव, नेपाली भाषिक संरचना जटिल, प्रयोगमूलक शिक्षणको अभाव, सचेततापूर्वक अभ्यासको अभाव तथा विद्यार्थीको असचेतता जस्ता कारण निष्कर्षरत सुझावहरू पनि प्रस्तुत गरिएको छ।

खड्का (२०६८)द्वारा 'रूपायानिक कोटिका आधारमा लिम्बू र नेपाली भाषाको व्यतिरेक अध्ययन' शोधपत्र तयार गरिएको छ। यस शोध अनुसन्धानका उद्देश्य रूपायानिक कोटिका आधारमा नेपाली भाषा र लिम्बू भाषाको व्यतिरेकी अध्ययन गरी तिनीहरूका बीचका समानता र भिन्नता पहिल्याउनु रहेको छ। साथै नेपाली भाषा र लिम्बू भाषाको स्वरूप निर्धारण गर्नु पनि यस शोधपत्रको उद्देश्य रहेको छ। यस शोधपत्रका लागि सामग्री सङ्कलनको मुख्य स्रोतका रूपमा तेह्रथुम जिल्लाको फेदाप क्षेत्रमा बसोबास गर्ने लिम्बूभाषी मूल वक्तालाई लिइएको छ। नेपाली भाषाको व्यकरणात्मक कोटिका आधारमा नेपाली भाषामा नै प्रश्नहरू निर्माण गरी सम्बन्धित क्षेत्रका लिम्बू विद्यार्थी, शिक्षक र बुढापाकाहरूलाई लिम्बू भाषामा उल्था गर्न लगाईएको छ। यस बाहेक सम्बन्धित भाषाका पुस्तकहरू र लिम्बू भाषासम्बन्धी शोधहरूको सहयोग लिइएको छ। यस शोधपत्रमा मूलतः तुलनात्मक विधि र पुस्तकालयीय विधिको उपयोग गरिएको उल्लेख गरिएको पाइन्छ।

नेपाली भाषा र लिम्बू भाषाको तुलना गर्दा विशेषत लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर जस्ता व्याकरणिक कोटिमा बढी त्रुटिहरू देखा परेको र यस्ता त्रुटि हुनाका कारण नेपाली भाषा र लिम्बूभाषाको भाषिक संरचनामा भएको असमानता हो भन्ने निष्कर्ष यस शोध अध्ययनको रहेको छ। प्रस्तुत अनुसन्धानमा सम्बन्धित भाषाको व्यवस्थाको प्रभावका बारेमा निष्क्रिय रहेको रहेको देखिन्छ।

खनाल, (२०६८) द्वारा 'कक्षा नौ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन' शीर्षक शोध गरिएको छ। उक्त अध्ययन ताप्लेजुङ, जिल्लाका जलजले, सिम्ले, हुसबु, गाविसका ४ वटा उच्चमाध्यमिक विद्यालयबाट प्रति विद्यालय १६ जना (छत्रा ८/छत्र ८) का दरले विद्यार्थीहरूमा त्रुटिविश्लेषण गरिएको छ। यसअन्तर्गत वाक्यगठनमा व्याकरणिक कोटि लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, काल, भाव, पक्ष, वाच्य र कारकमा आधारित भएर अध्ययन गरिएको छ।

विषयगत, वस्तुगत र स्वतन्त्र गरी तीन प्रकारको प्रश्नावली तयार गरिएको छ। उक्त शोध अध्ययन विधिका रूपमा मौखिक कुराकानी, लिखित (प्राथमिक स्रोत) र पुस्तकालय (द्वितीय स्रोत) जस्ता विधिको प्रयोग गरी विद्यार्थीहरूले व्याकरणिक प्रतिक्रियाका आधारमा लिङ्ग (४१.४१%), वचन (६४.७६%), पुरुष (४०.९७%), आदर (४२.३६%) र क्रिया ६५.७४% त्रुटि गरेको जसमा सबभन्दा बढी क्रियामा त्रुटि गरेको तथ्य उल्लेख भएको यसको मूल कारण लिम्बूभाषा व्यावस्थामा कर्ता अनुसारको क्रियापदमा सङ्गति नहुने अर्थात नेपालीमा जस्तो कर्ता अनुसारको क्रियापदको आवश्यक नपर्ने भएकाले अत्याधिक त्रुटि भएको निष्कर्ष उल्लेख छ। लिम्बूभाषी विद्यार्थीको भाषिक व्यवस्थालाई अध्ययन गरी प्रयोगमूलक शिक्षण गर्नुपर्ने, तालिमप्राप्त शिक्षकहरूबाट व्याख्यान विधिभन्दा सुधारात्मक शिक्षण सिकाइ गर्नु पर्ने, विषयवस्तु रटाउनु भन्दा भाषिक शुद्धतातर्फ ध्यान दिने जस्ता सुझावका रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

नुगो, (२०७०) द्वारा 'कक्षा ५ मा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकको शोध अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त अनुसन्धानको उद्देश्य कक्षा ५ का लिम्बूभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिका क्षेत्रहरू पत्ता लगाउनु, उक्त त्रुटिका कारणहरूको खोजी गर्नु, ती त्रुटिहरूका निराकरणका लागि उपायहरू सुझाउनु रहेको छ। प्रस्तुत अनुसन्धान पाँचथर जिल्लाको ओयाम गा.वि.स. मा अवस्थित ५ विद्यालयका १०/१० जना गरी जम्मा ५० जना लिम्बू भाषी विद्यार्थीहरूलाई नमुना जनसङ्ख्याका रूपमा लिई अनुसन्धान गरिएको छ। उक्त अनुसन्धान कक्षा ५ मा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाका वर्ण उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूमा मात्र अध्ययनलाई सीमित गरिएको छ। प्रस्तुत अध्ययनमा २०० वटा शब्दहरूको छनोट गरी उच्चारित तथ्याङ्क रेकर्ड गरी सूचना संकलित व्यवस्थित गरी अनुसन्धान कार्यलाई सर्वेक्षणात्मक ढाँचामा प्रस्तुत गरिएको छ। त्रुटिहरूको वर्णन विश्लेषण

गर्दा वर्णात्मक, विश्लेषणात्मक, तुलनात्मक प्रक्रिया अपनाई तालिकीकरण गरी व्याख्या विश्लेषण गरिएको पाइन्छ। विविध शब्दहरूको उच्चारणका क्रममा ५० प्रतिशत भन्दा बढी त्रुटि गरेको निष्कर्ष उल्लेख गरिएको छ। विशेष गरी ग, ध, ढ, भ वर्णको उच्चारणमा बढी त्रुटि पाइएको साथै अग्रवर्त्य स्पर्शी वर्णयुक्त ट, ठ, ड, ढ वर्णको उच्चारणमा लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले आफ्नो वर्णव्यावस्थामा नभएको कारण प्रशस्त त्रुटि गरेको निष्कर्ष रहेको छ। सबैभन्दा बढी त्रुटि संयुक्त वर्ण उच्चारणमा गरेको पनि उल्लेख छ। यस्ता त्रुटिहरू मातृभाषाका प्रभावका कारण, फरक वर्णव्यवस्था, अभ्यासको कमी, विद्यार्थीको असचेतताका जस्ता कारण त्रुटिहरू भएको निष्कर्ष प्रस्तुत गरिएको छ। प्रस्तुत अनुसन्धानमा समस्या निराकरणका सुभावहरूको अभाव देखिन्छ।

काकी, (२०७१) द्वारा 'कक्षा ५ मा अध्ययनरत राजवंशी भाषी विद्यार्थीले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षकमा शोध अनुसन्धान गरिएको छ। प्रस्तुत गरिएको अनुसन्धान भापा जिल्लाका दश ओटा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूलाई नमुना जनसङ्ख्याका रूपमा लिइएको छ। उक्त अनुसन्धानको उद्देश्य कक्षा ५ मा अध्ययनरत राजवंशी भाषी विद्यार्थीले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाइ विश्लेषण गर्नु, उक्त त्रुटिका कारणहरू पत्ता लगाउनु, उक्त त्रुटिहरू निराकरणका लागि सुभावहरू प्रस्तुत गर्नु जस्ता रहेका छन्। प्रस्तुत अध्ययन वाक्यगठनका लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, आदर, भाव, पक्ष, वाच्य जस्ता व्याकरणिक कोटिमा सीमित गरिएको छ। यस अध्ययनका क्रममा पुस्तकालयीय विधि, क्षेत्रीय अध्ययन विधि र नमुना सर्वेक्षण विधिको प्रयोग गरिएको छ। लेखाई सीपसँग सम्बन्धित रहेर विषयगत तथा वस्तुगत प्रश्न निर्माणका साथै वाक्यगठनका निमित्त स्वतन्त्र लेखन पनि गराइएको पाइन्छ, तथा उक्त प्रश्नावलीको पूर्व परिक्षण समेत गरिएको पाइन्छ। उक्त अध्ययनबाट राजवंशी भाषी विद्यार्थीले सबैभन्दा बढी त्रुटि वाच्य, भाव र पक्षमा गरेको र सबैभन्दा कम लिङ्ग र वचनमा जसमा संस्थागत भन्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीले बढी मात्रामा त्रुटि गरेको निष्कर्ष रहेको छ। सामुदायिक र संस्थागत दुबै विद्यालयका विद्यार्थीको प्राप्ताङ्कको मध्यमान र मानक विचलन निकाली तालिकीकरण गरिएको छ। मातृभाषाका प्रभावका कारण, विद्यार्थीहरूको असचेतता, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप प्रभावकारी नभएको, वाक्यगठनका पक्षमा सैद्धान्तिक धारणा स्पष्ट नहुनाले, नेपाली भाषाको प्रयोग क्षेत्र कम हुनु, तालिमप्राप्त शिक्षकहरूको कमी जस्ता कारणहरू रहेको उल्लेख भएको साथै शिक्षण विधि, क्रियाकलाप, प्रक्रियामा सुधार गर्नुपर्ने सुभाव समेत प्रस्तुत गरिएको छ।

लिम्बू, (२०७२) द्वारा 'लिम्बू भाषा र नेपाली भाषाको व्याकरणको तुलनात्मक अध्ययन' शीर्षकमा शोध अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको पाइन्छ। उक्त अनुसन्धानको उद्देश्य लिम्बू भाषा र नेपाली भाषामा रहेका व्याकरण व्यावस्थामा रहेका समानता र भिन्नता केलाउनु, लिम्बूभाषा व्याकरणले स्तरीय नेपाली भाषा सिकाइमा पारेको

प्रभावलाई पहिल्याउनु रहेको छ। प्रस्तुत अध्ययन लिम्बू भाषाको व्याकरण सङ्कलनमा, नेपाली भाषा र लिम्बू भाषाको सम्बन्धबारे अध्ययन साथै लिम्बू भाषाको व्याकरणको समानता र असमानता र सिकाइमा पार्ने प्रभावको बारेमा अध्ययन गर्नुमा अध्ययनलाई सीमाङ्कन गरिएको छ। तुलनात्मक र सामग्री सङ्कलन विधि प्रयोग गरी पुस्तकालयीय विधि तथा भाषा विशेषज्ञहरूसँगको आवश्यक छलफल र परामर्शबाट अध्ययनलाई तथ्यपरक बनाइएको छ। उक्त तथ्यहरू सङ्कलन, पूर्व परीक्षण, शोधकर्ताले नै तयार पारेको तथ्यलाई आधार मानेर सामग्री निर्माण गरी तालिकीकरण जम्मा २४ वटा निर्माण गरी नेपाली भाषा र लिम्बू भाषाको व्याकरणको तुलनात्मक अध्ययन गरी प्राप्त तथ्यहरूको व्याख्या तथा विश्लेषणका साथै यसले नेपाली भाषा सिकाइमा पारेको प्रभावहरूको उल्लेख गरी अनुसन्धान कार्यलाई थप गहन बनाइएको छ। नेपाली भाषा र लिम्बू भाषा विषम पारिवारिक भाषा परिवार भएको, नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियाविशेषण, नामायोगी, संयोजक, विस्मयादिवोधक, वाच्य, समास, विशेष्य, पुरुष, आदर जस्ता व्याकरणिक तहमा केही समानता र केही भिन्नता रहेको उल्लेख, विशेष गरी लिम्बूभाषीले लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा बढी त्रुटि गर्ने, कर्ता र क्रियापद, विशेषण र विशेष्य र भेदक र भेद्यबीच, लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका तहमा त्रुटियुक्त वाक्यहरू उच्चारण र प्रयोग गर्ने गरेको यस शोध अनुसन्धानको निष्कर्ष रहेको छ। मूलत लिम्बू मातृभाषाको फरक व्याकरण व्यावस्थाका कारण नेपाली भाषा सिकाइमा प्रभाव पारेको यस अध्ययन अनुसन्धानको निष्कर्ष रहेको छ।

यसप्रकार उल्लिखित शोध अध्ययनको समीक्षाबाट मातृभाषी विद्यार्थीले दोस्रो भाषाको रूपमा स्तरीय नेपाली सिक्दा विभिन्न क्षेत्रमा त्रुटि गरेको देखिन्छ। भाषिकागत संरचना व्यवस्था फरक भएकाले यस्ता त्रुटिहरू स्वभाविक रूपको भए पनि यस्तो समस्या मूलतः रूपमा बढी नै रहेको पाइन्छ। भाषिक संरचना अलग भएका विद्यार्थीले त्रुटि फरक- फरक गर्न सक्दछ तर मुख्य प्रभाव मातृभाषाको व्यवस्थाका कारण नै यस्ता त्रुटिहरू घट्ने गर्दछन्। यसरी त्रुटिविश्लेषण विशेषत भाषाशिक्षणका सन्दर्भमा दोस्रो भाषा सिकाइ सँग सम्बन्धित आफैमा समस्यामूलक विषय हो। यस रूपबाट पनि शिक्षणीय विषयवस्तु सँग जोडिएको हुनाले पनि प्रस्तुत गरिने अध्ययन शिक्षणीय दृष्टिले महत्त्वपूर्ण छ। माथिका यस्ता शोधकार्यहरू त्रि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय (एम.एड.) तह उत्तीर्ण गर्ने प्रयोजनका लागि पनि प्रशस्त मात्रामा अनुसन्धानहरू भएको पाइन्छन् तर ती सम्पूर्ण बहुभाषिक नेपाल जस्तो देशमा पर्याप्त छैनन् त्यसकारण यस्ता अनुसन्धानहरू प्रशस्त मात्रामा अभू हुनु सान्दर्भिक आवश्यक देखिन्छ।

लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा गर्ने त्रुटिहरूको क्षेत्रहरूमा उच्चारणसम्बन्धी, वर्णविन्याससम्बन्धी, पदसङ्गति-सम्बन्धी र वाक्यगठनसम्बन्धी विविध पक्षमा त्रुटि गर्ने गर्दछन्। यस सन्दर्भमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीले स्तरीय मानक नेपाली सिक्दा गर्ने त्रुटिका शोध अध्ययनहरू पनि प्रशस्त भएको पाइयो

तर उक्त अध्ययनहरू मात्र पर्याप्त नभएको साथै त्यस्ता शोध अध्ययनहरूले निश्चित क्षेत्रको मात्र अध्ययन गरेको गरिएका अध्ययनहरू पनि त्रुटि निराकरण र सामान्यीकरणमा भन्दा त्रुटिहरूको पहिचानमा मात्र बढी केन्द्रित भएका कारण पनि प्रस्तुत 'कक्षा सातमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' शीर्षक शोध हालसम्म यस तहमा नभएको यो नै सर्वप्रथम गरिने तथ्यपूर्ण खोजमूलक अध्ययन रहेको छ। यसकारण प्रस्तुत शीर्षकको शोध अध्ययन अत्यन्त आवश्यक, गहन र नवीन शोध रहेको छ।

२.३ पुनरवलोकनको उपादेयता/फाइदा

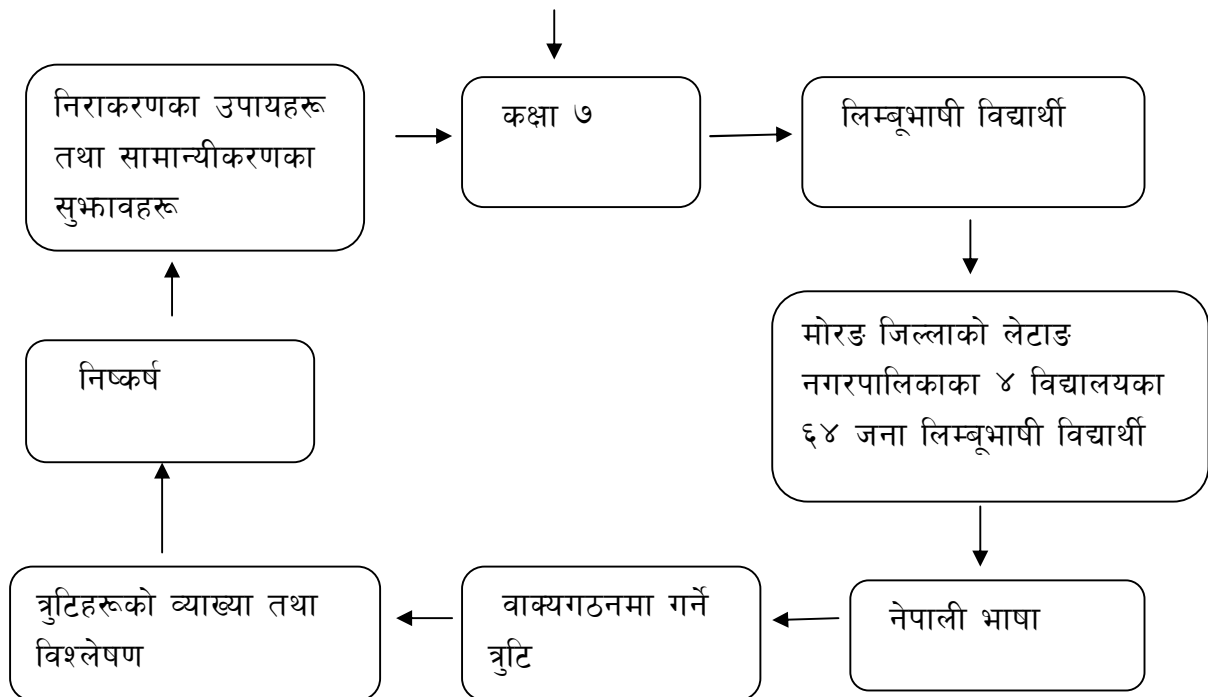
अनुसन्धानको सिलसिलामा सम्बन्धित विषयमा यस अघि सम्पन्न गरिएका कार्यहरूको व्यवस्थित रूपमा अध्ययन गरी सबै कार्यका क्रमबद्ध समीक्षा गर्नु नै पूर्वअध्ययनको महत्त्व हो (बन्धु, २०५२ : पृ २८)। सम्बन्धित कार्यको पुनरवलोकनबाट आफ्नो शोधकार्यसँग सम्बन्धित सामग्री पहिचान गरी स्थापित मान्यताबाट शोध समस्या र उद्देश्यको निर्धारणका निमित्त दिशा बोध गराउँछ। अनुसन्धानको क्षेत्रको आधार निर्माण गर्न, सम्बन्धित क्षेत्रका पक्षमा भए शोध अध्ययनबाट प्राप्त हुने गर्दछ। पूर्वसाहित्यको पुनरवलोकनले नयाँ शोधका निमित्त उद्देश्य विषयवस्तु विधि तथा प्रक्रियामा सान्दर्भिकता र नवीनता रूप ल्याउन थप मार्ग प्रस्तुत गर्दछ। यस्ता अनुसन्धानको अध्ययनबाट समाधान हुन नसकेका अध्ययनको खाडलहरू परिपूर्तिका निमित्त बढी उपयोगी हुने गर्दछ। प्रस्तुत पुनरवलोकनको समीक्षाबाट प्रस्तुत गरिने शोधका उद्देश्य, समस्या, रणनीति विधि र प्रक्रिया जस्ता पक्षमा सहयोग मिल्दछ। प्रस्तुत गरिने शोध अध्ययनको कार्ययोजनालाई गहनताका साथ सूक्ष्म अध्ययन गर्नमा भूमिका राख्दछ। त्रुटिका किसिमहरू फरक- फरक भएकाले पनि प्रस्तुत गरिने शोध अनुसन्धान 'कक्षा सातमा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' ले प्रस्तुत गरिएका अध्ययनहरूको खाडलहरूको परिपूर्ति गर्न नसकेका वा समेट्न नसकेका समस्या तथा सामान्यीकरणमा पनि उपयोगी र सहयोगी रहेको छ।

२.४ सैद्धान्तिक/ अवधारणात्मक ढाँचा

प्रस्तुत गरिने अनुसन्धान शीर्षक 'कक्षा सातमा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन' लिम्बूभाषी विद्यार्थीमा केन्द्रित मोरङ जिल्लाका लेटाङ नगरपालिकाको ४ वटा सामुदायिक विद्यालयका प्रत्येक विद्यालयका १६ (छत्र ८ र छत्रा ८) गरी जम्मा ६४ जना विद्यार्थीलाई नमुना जनसङ्ख्याका रूपमा लिइएको छ। प्रस्तुत गरिने अध्ययनको ढाँचा यसअनुसार रहेको छ :

‘कक्षा सातमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा

वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन’

प्रस्तुत अध्ययनको ढाँचा बमोजिम शोध कार्य प्रक्रियालाई अगाडि बढाइएको छ। जसमा लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, त्यस्ता त्रुटिहरू हुनाका कारण पत्ता लगाउने, ती त्रुटिहरूको निराकरणार्थ आवश्यक उपायहरू सामान्यीकरण गर्न सकिने गरी निष्कर्षका साथै समाधानका सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ। प्रस्तुत त्रुटिविश्लेषण वाक्यगठन अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा सीमित रहेको छ। यस प्रकारको ढाँचा अवलम्बन गरी सर्वप्रथम सामग्रीको सङ्कलन(लेख्य वा कथ्य), सामग्रीको अध्ययन र पहिचान, त्रुटिहरूको वर्गीकरण र व्यवस्थापन, त्रुटिहरूको वर्णन र विश्लेषण र निराकरण जस्ता त्रुटिविश्लेषणका प्रक्रिया वा चरणहरूको ढाँचामा शोध अनुसन्धानको कार्यलाई वैज्ञानिक, तथ्यपरक तथा स्तरीयता प्रदान गरिएको छ। क्षेत्रीय अध्ययन, पुस्तकालयीय अध्ययन र प्रश्नावलीबाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा जस्ताको तस्तै व्याख्या गरिने भएकाले यो अध्ययन वर्णात्मक अनुसन्धान ढाँचामा पनि आधारित रहेको छ।

परिच्छेद तीन : अध्ययनको विधि र प्रक्रिया

३.१ अध्ययनको ढाँचा र विधि

प्रस्तुत शोध अनुसन्धानका लागि निश्चित ढाँचा र विविध विधिहरू अपनाएर कार्य सम्पन्न गरिएको छ। प्रस्तुत अध्ययन सामूहिक प्रकृतिको व्याख्यात्मक र गुणात्मक ढाँचा अवलम्बन गरिएको छ। मोरङ जिल्लाको लेटाङ नगरपालिकाका ४ सामुदायिक विद्यालयका ६४ जना लिम्बूभाषी पृष्ठभूमिका विद्यार्थीहरूको प्रतिनिधित्वमा अनुसन्धान आधारित रहेको छ।

यस अनुसन्धान पश्चनिर्धारित कोटिपद्धतिमा प्रस्तुत त्रुटिविश्लेषण रहेको छ। प्रस्तुत अध्ययन क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन विधि र सर्वेक्षणात्मक विधिमा आधारित रहेर त्रुटिहरूको पहिचान, त्रुटिका कारणहरूको खोजी, उक्त त्रुटिका निराकरणका सुझावहरू आदि चरणमा अनुसन्धान रहेको तथा सम्बन्धित भाषाका विशेषज्ञ, शिक्षक, अभिभावक र सरोकारवालाहरूको छलफल, अन्तक्रिया र निर्देशनको उपयोग गरी प्राप्त तथ्यहरूको व्याख्या तथा विश्लेषण गरी वर्णात्मक र विश्लेषणात्मक रूपमा प्रस्तुति रहेको छ। प्रस्तुत अध्ययन भाषिक त्रुटिविश्लेषण अन्तर्गतको भएकाले सम्बन्धित विद्यार्थीहरूको त्रुटिहरूको विवरणात्मक ढाँचा तथा प्राप्त सामग्रीको तथ्याङ्कशास्त्रीय रूपमा प्रस्तुति रहेको र यसका अलावा खोज अनुसन्धान, तथ्य प्रमाणीकरण र अनुवाद आदि प्रक्रियालाई पनि प्रयोग गरिएको छ।

३.२ जनसङ्ख्या नमुना र नमुना छनोट रणनीति

प्रस्तुत अध्ययन त्रुटिविश्लेषणअन्तर्गत भाषाकोटिका आधारमा हुने त्रुटिहरू त्यसमा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू अनुसन्धेय विषयहरू रहेको छन्। प्रस्तुत अध्ययन लिम्बूमातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शोध शीर्षकअन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा आधारित रहेको छ।

क्षेत्रीय अध्ययनका निमित्त मोरङ जिल्लाको लेटाङ नगरपालिकामा रहेका ४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू- श्री भगवती नि.मा.वि. लेटाङ-७, श्री ज्योती नि.मा.वि. लेटाङ-७, श्री महेन्द्र मा.वि. लेटाङ-७, र श्री लक्ष्मी मा.वि. लेटाङ-७, का कक्षा ७ मा अध्ययनरत लिम्बूमातृभाषी विद्यार्थीहरूमध्ये प्रत्येक विद्यालयका १६ जना (छात्र ८/छात्रा ८) गरी जम्मा ६४ जना विद्यार्थीलाई जनसङ्ख्या नमुनाका रूपमा छनौट गरिएको छ। प्रत्येक विद्यालयका प्र.अ. तथा विषयशिक्षक, विद्यार्थीहरू, अभिभावक, भाषा विशेषज्ञ, वि.व्य.स.पदाधिकारी तथा सरोकारवालालाई जनसङ्ख्या नमुनाका रूपमा छनौट गरिएको छ।

प्रस्तुत अध्ययनका लागि आवश्यक सामग्री सङ्कलनका गर्न नमुना छनोट गर्दा यादृच्छिक नमुना छनोट प्रक्रिया अपनाइएको छ। संज्ञानात्मक समानुपातिक सहभागिताका लागि चिह्न प्रणालीद्वारा विद्यार्थीहरूलाई समावेशी रूपमा सहभागी गराइएको छ। भौगोलिक क्षेत्रका रूपमा पहाडी क्षेत्र भएकाले नमुना जनसङ्ख्यालाई पर्याप्त मानिएको छ। नमुना छनोटका लागि जातीय तथा लैङ्गिक रूपमा सहभागिता गराउदा अध्ययनको उद्देश्य अनुसारको तथ्य आउने तथा विषयवस्तुको व्यापकता, शैक्षिक विशिष्टताका आधारमा नमुना छनोटका मापदण्डका आधारहरू रहेको छ। यस्ता नमुनाहरूको पर्याप्त प्रयोग छलफल अन्तक्रियाबाट प्रस्तुत गरिने तथा अनुसन्धानको उद्देश्य प्रक्रिया र निष्कर्षको सामान्यीकरण गरी त्रुटिहरूको न्यूनीकरणबाट स्तरीय भाषा प्रयोग गर्नसक्ने वातावरण निर्माण गराउने रणनीति अपनाइएको छ।

३.३ अध्ययनको क्षेत्र

३.३.१ भौगोलिक क्षेत्र

प्रस्तुत अध्ययन मोरङ जिल्लाको पूर्वी उत्तरी भागको लेटाङ नगरपालिकाका ४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू- श्री भगवती नि.मा.वि. लेटाङ-७, श्री ज्योति नि.मा. वि. लेटाङ-७, श्री महेन्द्र मा.वि. लेटाङ-७, र श्री लक्ष्मी मा.वि. लेटाङ-७, लगायतका क्षेत्रमा अनुसन्धानको भौगोलिक क्षेत्र बनाइएको छ।

३.३.२ विषयवस्तुको क्षेत्र

प्रस्तुत गरिने अध्ययन अनुसन्धान त्रुटिविश्लेषण अन्तर्गत भाषाकोटिका आधारमा गर्ने त्रुटिहरूमध्ये वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटि यसमा पनि व्याकरणिक कोटिहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा आधारित रही विषयवस्तुको क्षेत्रको निर्धारण गरी अध्ययन गरिएको छ। त्रुटिहरूको पचान, त्रुटिका कारणहरू, व्याख्या विश्लेषण, त्रुटि निराकरणका उपायहरू प्रस्तुत गरिएको छ।

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलन साधन र तरिका

यस अध्ययनका निमित्त तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलनका लागि नमुना छनोटमा परेका विद्यार्थीहरूलाई लेखाइ सीपसँग सम्बन्धित रहेर वस्तुगत, निबन्धात्मक र स्वतन्त्र गरी ३ प्रकारको मिश्रित प्रणालीका प्रश्नहरू साधनका रूपमा प्रयोग गरिएको छ। वाक्यगठन अन्तर्गतको त्रुटिविश्लेषण भएकाले वाक्यगठनका चारओटा वटा पक्षहरू लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका सम्पूर्ण पक्षलाई समेट्ने गरी पहिचानात्मक र उत्पादानात्मक प्रश्नावली तयार गरी तथ्याङ्क तथा सूचना सङ्कलन गरिएको छ। सम्बन्धित विषयका विषय शिक्षक, प्र.अ.,

अभिभावक, वि.व्य.स.का पदाधिकारीहरू तथा सरोकारवालाहरूलाई छलफल निर्देशिका प्रयोग गरी आवश्यक थप तथ्य र टिपोट डायरीमा सङ्कलन गरिएको छ।

प्रस्तुत अध्ययनका निमित्त प्राथमिक स्रोत (लिखित र मौखिक) बाट मात्र नभएर द्वितीय स्रोतका रूपमा आवश्यक प्रबन्धहरू, लेख रचना, पुस्तक, पत्र-पत्रिका, बुलेटिनहरू, र शोधकार्यहरू जस्ता पुस्तकालयीय साधनहरूको पनि उपयोग गरी तथ्यहरूलाई थप प्रमाणित र विस्तृत गरिएको छ। सम्बन्धित भाषा क्षेत्रका विशेषज्ञसँग र शोधनिर्देशकसँग उक्त उपकरण वा साधन सामग्रीको पूर्व परिक्षण परिष्कार परिमार्जन, सशोधन तथा सुभाषहरू सङ्कलन गरिएको छ। यसरी प्राप्त तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूलाई डायरीका रूपमा नोट गरिने, स्टोरेज डाटाका रूपमा पेनड्राइभमा सङ्कलन गरेर आश्यक रूपमा टेप रेकर्ड समेत गरी अनुसन्धान कार्यका लागि व्यवस्थित गरिएको छ।

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रिया

प्रस्तुत शोध अध्ययनका लागि मोरङ जिल्लाको लेटाङ नगरपालिकाका क्षेत्रमा बोलिने पान्थरे-चौबिसे लिम्बूभाषालाई आधार बनाइएको छ। सहभागी विद्यार्थीहरूलाई वाक्यगठनका प्रत्येक पक्षका छुट्टा-छुट्टै वस्तुगत प्रश्नवली निर्माण गरी प्रत्येकलाई प्रदान गरी निश्चित समयमा आवश्यक प्रतिक्रियाहरू सङ्कलन गरिएको छ। नमुना छनोटमा परेका विद्यार्थीहरूलाई स्वतन्त्र अभिव्यक्तिको निमित्त बढावा दिने निबन्धात्मक अथवा लामा प्रश्नावलीको निश्चित समयमा गर्न लगाई प्राप्त त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको छ। यसप्रकार संरचित र असंरचित प्रश्नावलीको निर्माण गरी तथ्याङ्कको सङ्कलन गरिएको छ। सम्बन्धित लिम्बूभाषाका विज्ञहरूसँग सामग्रीको परिक्षण संशोधन पश्चात् विषय शिक्षक, अभिभावक, वि.व्य.स.का पदाधिकारीहरू, तथा सरोकारवालासँग छलफल अन्तर्वार्ता निर्देशिका तयार गरी प्राप्त मौखिक सूचनाहरूको आवश्यक रेकर्ड तथा डायरीमा टिपोट तयार पारिनेछ। तथ्याङ्क सङ्कलनका दौरानमा आवश्यक आचरणहरूको पूर्व सूचीत गरिएको छ र यस्ता सूचना दाताहरूलाई अध्ययनको विश्वास तथा महत्त्व दर्शाउने जुन प्राप्त तथ्यहरूको निष्कर्षबाट दोस्रो भाषा सिकाइका समस्या अनियमितता, शिक्षण विधिमा सुधार जस्ता पक्षमा उपयोगी हुने तथ्यको जानकारी प्रदान गरिएको छ।

लिम्बू जाति, लोक जीवन, इतिहास र लिम्बूभाषाका अन्य तथ्यहरूका लागि शब्दकोश, व्याकरण, कृति, पुस्तक, लेख तथा पत्र-पत्रिका वा बुलेटिनहरूबाट तथ्यपूर्ण जानकारी र सूचनाहरू सङ्कलन गरिएको छ। यसका अलावा लिम्बूभाषा संरक्षणमा लागेका तथा भाषिक अवलम्बनमा निरन्तर रूपमा प्रयासरत

सङ्घसंस्थाका व्यक्तिहरूका आवश्यक जानकारी र सुभावहरूबाट प्राप्त तथ्यहरूलाई पनि सङ्कलन गरी तथ्याङ्क सङ्कलन प्रक्रियाका रूपमा अध्ययन अनुसन्धानमा आधार बनाइएको छ ।

३.६ तथ्याङ्कको व्याख्या तथा विश्लेषण

प्रस्तुत विषयको शोध अध्ययनका लागि प्राप्त तथ्याङ्कको भाषाविशेषज्ञ ज्ञाता र शोध निर्देशकबाट सामग्रीको सत्यपान गरी विभिन्न रूपबाट विश्लेषण गरिएको छ । लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा गर्ने वाक्यगठनका त्रुटिको पहिचानका निमित्त लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका पक्षमा आधारित संरचित प्रश्नावलीको निर्माण गरी प्राप्त प्रतिक्रियाका आधारमा तथ्यहरूलाई व्यवस्थित रूपमा सूचीकृत गरी तालिकीकरणबाट तथ्याङ्कशास्त्रीय विधिद्वारा प्रतिशत अनुपात आदि परिमाणात्मक र गुणात्मक रूपमा तथ्याङ्क तथा सूचनाहरूको प्रस्तुत गरी व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ ।

अध्याय चार : वाक्यगठनसम्बन्धी त्रुटिको तथ्याङ्कीय व्याख्या तथा विश्लेषण

४.१ वाक्यगत त्रुटि

मातृभाषी विद्यार्थीका लागि नेपाली भाषा निकै कठिन भाषा मानिन्छ। मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषा बोल्दा निम्न कुरामा त्रुटि गर्ने गरेको पाइन्छ। जसमा वाक्यगठन मुख्य हुन जान्छ। यो लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा हुने गर्दछ। जबसम्म कुनै पनि वाक्यमा तालमेल हुँदैन तबसम्म त्यो पूर्ण वाक्य बन्न सक्दैन। गैर नेपाली मातृभाषी आफ्नो भाषामा अभ्यस्त हुने र त्यसले गर्दा नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा समेत प्रतिकूल प्रभाव पार्दछ। यसरी लिम्बू भाषीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा थुप्रै गल्ती तथा त्रुटिहरू गर्ने गर्दछन्।

४.२ लिङ्गका आधारमा नेपाली र लिम्बू भाषाको वाक्यगठन

सजीव र निर्जीव वस्तुलाई जेले छुट्याउँछ, त्यो लिङ्ग हो। लिङ्ग भाषाका नाम, सर्वनाम, विशेषण र क्रियापदजस्ता विकारी वर्गका पदसँग सम्बन्धित छ। लिङ्गका आधारमा नाम, विशेषण र क्रियापदका रूप चल्छन्। नेपाली भाषामा पुलिङ्ग, स्त्रीलिङ्ग, नपुसंक लिङ्ग र उभयलिङ्ग गरी चार किसिमका लिङ्ग पाइन्छन् भने लिम्बू भाषामा पनि नेपाली भाषामा भन्ने चार प्रकारकै लिङ्ग पाइन्छन्। भाले जातिलाई बोध गर्ने पुलिङ्ग हो भने पोथी जातिलाई बोध गर्ने स्त्रीलिङ्ग हो। त्यस्तै भाले पोथी नछुट्टिने नपुसंक लिङ्ग हो। त्यस्तै भाले र पोथी दुबैलाई बुझाउने लिङ्ग उभयलिङ्ग हो।

४.२.१ कर्ता (मानवीय) र क्रियापद

नेपाली			
पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	नपुसंकलिङ्ग	उभयलिङ्ग
१. छोरो करायो।	१. छोरी कराई।	१. माटो छ।	१. डाक्टर जान्छन्।
२. सुमन घर जान्छ।	२. मीरा घर जान्छे।	२. किताब च्यातियो।	
३. बुबा पुस्तक पढ्नुहुन्छ।	३. आमा पुस्तक पढ्नुहुन्छ।	३. ढुङ्गा लड्यो।	

माथि नेपाली भाषाका पुलिङ्गी १, २, ३ मा पुलिङ्गी कर्ता छोरो, सुमन, बुवाका साथमा पुलिङ्गी क्रियापद करायो, जान्छ र पढ्नुहुन्छ प्रयोग भएको छ भने स्त्रीलिङ्गी वाक्य १, २ र ३ मा स्त्रीलिङ्गी कर्ता छोरी, मीरा र आमाका साथमा स्त्रीलिङ्गी क्रियापद कराई, जान्छे र पढ्नुहुन्छ प्रयोग भएको छ। नपुसंकलिङ्ग वाक्य १, २, ३ मा माटो, किताब, ढुङ्गाका साथमा छ, च्यातियो र लड्यो जस्ता क्रियापद प्रयोग भएको छ भने उभयलिङ्ग वाक्य १ मा डाक्टर कर्तासँग क्रियापद जान्छन् प्रयोग भएको छ। त्यसकारण नेपाली भाषामा वाक्यगठनमा र क्रियापद लिङ्गबाट प्रभावित भएको देखिन्छ।

लिम्बू भाषा

पुलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग	नपुसंक लिङ्ग	उभयलिङ्ग
१. सान अक्ता ।	१. नुसा निसाम हिम पे ।	१. खाम वा ।	१. पैदाइ पेक ।
२. सुमन हिम पेक ।	२. मीरा हिम पे ।	२. साप्पन् थेखा ।	
३. पापा साप्पन् निरु ।	३. आम्मा साप्पन् निरु ।	३. लुङ्ग केडा ।	

नेपाली भाषामा पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गीमा प्रयोग हुने क्रियापदमा भएजस्तो भिन्नता लिम्बू भाषामा पाइदैन। स्त्रीलिङ्ग र पुलिङ्गको क्रियापदमा कुनै भेद हुँदैन। पुलिङ्गी होस् वा स्त्रीलिङ्गी होस्, त्यसमा प्रयोग हुने क्रियापद अङ्ग्रेजीमा जस्तो समान हुन्छ। लिम्बू भाषामा पुलिङ्गी वाक्य १, २, ३ मा पुलिङ्गी कर्ता सान, सुमन र पापाका साथमा पुलिङ्गी क्रियापदहरू अक्ता, पेक र निरु भएको छ भने स्त्रीलिङ्गी वाक्यहरू १, २, ३ मा स्त्रीलिङ्गी नुसा, मीरा र आम्माका साथमा स्त्रीलिङ्गी क्रियापदहरू अक्ता, पे र निरु प्रयोग भएको छ भने नपुसंकलिङ्ग वाक्य १, २, ३ मा खाम, साप्पन्, लुङ्ग का साथमा क्रियापद वा, थेखा र केडा प्रयोग भएको छ भने उभयलिङ्ग वाक्य १ मा पैदाइ को साथमा पेक क्रियापद प्रयोग भएको देखिन्छ। यसरी हेर्दा लिम्बू भाषामा पुलिङ्गी, स्त्रीलिङ्गी, नपुसंकलिङ्गी र उभयलिङ्गी जनाउने क्रियापद समान हुने गर्दछ। यसकारण पनि लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा त्रुटि गर्ने गर्दछन्।

सम्भावित त्रुटिहरू

लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्दा तलका जस्ता वाक्यमा त्रुटि गर्ने सम्भावना रहन्छ।

१. मीरा घर गयो ।

२. आमाले पुस्तक पढ्यो ।

३. छेरी करायो ।

४.३ वचनका आधारमा नेपाली र लिम्बू भाषाको वाक्यगठन

कुनै व्यक्ति वा वस्तुको एक वा एकभन्दा बढी बुझाउने शब्दको स्वरूपलाई वचन भनिन्छ । वचन नामपद, सर्वनामपद, विशेषणपद र क्रियापदसँग सम्बन्धित हुन्छ । एउटा मात्र सङ्ख्यालाई सङ्केत गर्ने पदलाई एकवचन भनिन्छ, भने दुई वा दुईभन्दा बढी सङ्ख्यालाई सङ्केत गर्ने पदलाई बहुवचन भनिन्छ । लिम्बू भाषामा वचनका तीन प्रकार हुन्छन् । एकवचनलाई थिक्पाल्ला, द्विवचनलाई निर्पाल्ला र बहुवचनलाई यःक्पाल्ला भनिन्छ (चेमजोङ, २०६७ : पृ ४९)

४.३.१ कर्ता र क्रियापद

नेपाली

एकवचन	बहुवचन
१. म गीत गाउँछु ।	१. हामी गीत गाउँछौं ।
२. उहाँ शिक्षक हुनुहुन्छ ।	२. उहाँहरू शिक्षक हुनुहुन्छ ।
३. उनी बजार गइन् ।	३. उनीहरू बजार गए ।

नेपाली भाषाको एकवचनमा वाक्य १, २, र ३ मा एकवचन कर्ता म, उहाँ र उनी प्रयोग हुँदा एकवचन क्रियापद गाउँछु, हुनुहुन्छ र गइन् प्रयोग भएका छन् भने बहुवचनका १, २, र ३ मा हामी, उहाँहरू, उनीहरू का साथ बहुवचन क्रियापद गाउँछौं, हुनुहुन्छ र गए प्रयोग भएको छ । यसलाई हेर्दा नेपाली भाषाको वाक्यगठनमा कर्ता र क्रियापदले प्रभावित पारेको देखिन्छ । अर्थात् कर्ता जुन वचनको छ क्रियापद पनि त्यही वचनको हुनुपर्दछ । नेपाली भाषामा बहुवचनमा स्त्रीलिङ्ग र पुलिङ्गले कुनै किसिमको प्रभाव पार्दैन ।

लिम्बू भाषा

एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
१. आङगा साम्लोआ ।	१. आन्छि, साम्लोइ ।	१. आनी आसाम्लोई ।
२. हुने सिक्साम्वा वा ।	२. हुन्छि, सिक्साम्वा मिवा ।	२. हुन्सी सिक्साम्वा मिवा ।
३. हुने पाङजुम पे ।	३. हुन्छि, पाङजुम मिवे ।	३. हुन्सी पाङजुम मिवे ।

लिम्बू भाषाका एकवचन वाक्य १, २ र ३ मा एकवचन कर्ता आङगा, हुने र हुने साथमा क्रियापद साम्लोआ, वा र पे प्रयोग भएको छ भने द्विवचन वाक्य १, २, ३, मा आन्छि, हुन्छि, र हुन्छिका साथमा साम्लोइ, मिवा, र मिवे प्रयोग भएको छ भने बहुवचन कर्ता आनी, हुन्सी र हुन्सीको साथमा क्रियापद आसाम्लोइ, मिवा र मिवे प्रयोग भएको छ । यसरी हेर्दा लिम्बू भाषाको क्रियापदमा वचनको प्रभाव परेको पाइन्छ । कर्ता जुन वचनको भए पनि क्रियापदमा समानता रहने गर्दछ । यसरी नेपाली भाषामा वचनका दुई प्रकार रहेका छन् भने लिम्बू भाषामा वचनका तीन प्रकार रहेका छन् । त्यसैले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनमा त्रुटि गर्ने गर्दछन् ।

४.३.२ विशेष्य र विशेषण

नेपाली

एकवचन	बहुवचन
१ यो घर पुरानो हो ।	१. यी घर कपुराना छन् ।
२. तिमी राम्रो छै ।	२. तिमीहरू राम्रा छै ।

माथिका वाक्यमा प्रयोग गरी देखाइएका उदाहरणहरूबाट के बुझिन्छ भने नेपाली भाषामा विशेषणको रूपमा वचनअनुसार फरक देखिन्छ । त्यस्तै लिम्बू भाषामा विशेष्य र विशेषण अनुसार क्रियाको सङ्गति भएको देखिदैन ।

लिम्बू भाषा

एकवचन	द्विवचन	बहुवचन
१. कन हिम ताजिक्या रो ।	१. वागन् हिमहा ताजिक्या रो ।	१. वागन् हिमहा ताजिक्या रो ।
२. हेने नुबा किव्वा ।	२. हेन्सी नुवा किवइ ।	२. हेनी नुबा किवइ ।

सम्भावित त्रुटिहरू

लिम्बू भाषाको वाक्यगठनमा आउने विशेष्यपद वचनअनुसार एकनासं विशेषणपद देखिन्छ । अतः लिम्बू मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्दा तलका जस्ता त्रुटि गर्ने सम्भावना रहन्छ ।

१. तिमीहरु राम्रो छौं ।
२. यो घरहरू पुरानो छ ।

४.३.३ भेदक र भेद्य

नेपाली

एकवचन	बहुवचन
१. मेरो भाइ बजार गयो ।	१. मेरा भाइहरू बजार गए ।
२. मेरी बहिनी बजार गई ।	२. मेरा बहिनीहरू बजार गए ।

नेपालीका एकवचनका वाक्य १, २, मा एकवचन भेदक मेरो भाइ, मेरी बहिनी र साथमा एकवचन गयो र गई प्रयोग भएको छ भने बहुवचनका वाक्य १, २, मा बहुवचनवोधक भेदक मेरा भाइहरू, र मेरा बहिनीहरू साथमा बहुवचनवोधक भेद्य गए र ग प्रयोग भएको छ । त्यसकारण नेपाली भाषाको वाक्यमा भेदक र भेद्यलाई प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

लिम्बू भाषा

एकवचन

बहुवचन

१. आन्सा पाङ्जुम पे ।

१. आन्साहा पाङ्जुम् मिवे ।

२. आन्साई पाङ्जुम पे ।

२. आन्साईहा पाङ्जुम् मिवे

यसरी लिम्बू भाषाका एकवचन वाक्य १, २, मा एकवचन आन्सा, आन्साईका साथमा एकवचन भेद्य पे र पे प्रयोग भएको छ। त्यस्तै बहुवचन वाक्य १, २, मा बहुवचन भेदक आन्सा र आन्साईहा साथमा बहुवचन भेद्य मिवे, र मिवे प्रयोग भएको छ।

त्यसकारण माथिका नेपाली र लिम्बू भाषाको वाक्यगठनको व्यतिरेकी अध्ययन गर्दा लिम्बू भाषाका वाक्यगठनमा आएका भेदक र भेद्य दुवै पदलाई वचनले प्रभावित तुल्याएको पाइन्छ।

सम्भावित त्रुटिहरू

लिम्बूभाषिक वाक्यगठनमा आएका भेद्य पद वचनबाट प्रभावित भएको पाइन्छ। त्यस्तै गरी भेदक पनि वचनबाट प्रभावित बनेको पाइन्छ। अतः लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले लक्षित भाषाको रूपमा नेपाली सिक्दा तलका जस्ता वाक्यमा त्रुटि गर्ने सम्भावना रहन्छ।

१. बहिनी बजार गयो ।

२. भाइहरु बजार गयो ।

४.४ पुरुषका आधारमा नेपाली र लिम्बूभाषीको वाक्यगठन

भाषाका व्याकरणमा वक्ता, स्रोता र विषयलाई सङ्केत गर्ने पदलाई पुरुष भनिन्छ। नेपाली भाषामा प्रथम पुरुष, द्वितीय पुरुष र तृतीय पुरुष गरी तीन प्रकारका हुन्छन्। भाषामा पुरुषलाई बुझाउने काम सर्वनामपद र नामपदले गर्दछन्। ती सर्वनामपद र नामपदका साथमा वाक्यमा प्रयोग भई आएका क्रियापदले पनि पुरुषको सङ्केत गर्दछ। नेपाली भाषामा पुरुष तीन प्रकारका हुन्छन्। प्रथम पुरुषलाई तुम्हना, द्वितीय पुरुषलाई लुम्हना र तृतीय पुरुषलाई वेम्हना गरी तीन प्रकारका हुन्छन् (काइँला, २०७० : पृ १७१)।

नेपाली

प्रथम पुरुष	द्वितीय पुरुष	तृतीय पुरुष
१. म गीत गाउँछु ।	१. तिमी गीत गाउँछौ ।	१. ऊ गीत गाउँछ ।
२. हामी गीत गाउँछौं ।	२. त गीत गाउँछस् ।	२. उनी गीत गाउँछिन् ।
	३. तपाईं गीत गाउँनुहुन्छ ।	३. उहाँ गीत गाउनुहुन्छ ।

नेपाली भाषाका प्रथम पुरुषका १ र २ मा पुरुष कर्ता (सर्वनाम) म र हामीका साथमा प्रथम पुरुष क्रियापद क्रमशः गाउँछु र गाउँछौं आएका छन् । त्यसैगरी द्वितीय पुरुष वाक्य १, २ र ३ मा द्वितीय पुरुष कर्ता तिमी, त र तपाईंका साथमा द्वितीय पुरुषका क्रियापद क्रमशः गाउँछस्, गाउँछौं र गाउँनुहुन्छ प्रयोग भएको छ । त्यस्तै तृतीय पुरुष वाक्य १, २ र ३ मा द्वितीय पुरुष कर्ता ऊ, उनी र उहाँका साथमा द्वितीय पुरुषका क्रियापद क्रमशः गाउँछ, गाउँछिन् र गाउँनुहुन्छ प्रयोग गरिएको छ । त्यसकारण नेपाली भाषाको पुरुष सङ्गतिमा कर्ता र क्रियापदका (उच्च आदरार्थी) बाहेक अन्यमा प्रभाव परेको देखिन्छ ।

लिम्बू भाषामा पनि पुरुष तीन प्रकारका हुन्छन् । प्रथम पुरुषलाई तुम्मना, द्वितीय पुरुषलाई लुम्मना र तृतीय पुरुषलाई वेम्मना गरी तीन प्रकारका हुन्छन्(काँइला, २०७० : पृ १७०) ।

लिम्बू भाषा

प्रथम पुरुष	द्वितीय पुरुष	तृतीय पुरुष
१. आङ्गा साम् लोआ ।	१. हेने हेने साम् किलो ।	१. हुने साम लो ।
२. आनी आसामोड ।	२. हेने साम किलो ।	२. हुने साम् लो ।
	३. हेने साम किलो ॥	३. हुने साम लो ।

लिम्बू भाषामा आदरको भेद हुँदैन । हेने” मात्र एक आदरगत पद हो । लिम्बू भाषाका प्रथम पुरुषका वाक्य १ र २ मा प्रथम पुरुष कर्ता साम, लोआ र आसामलोडका साथमा प्रथम पुरुषका दुवै क्रियापदमा लोआ र लोड प्रयोग भएको छ । द्वितीय पुरुषका वाक्य १, २ र ३ मा द्वितीय पुरुष कर्ता हेनेका साथमा द्वितीय पुरुषका तीनवटा क्रियापदमा किलो प्रयोग भएको छ । त्यस्तै तृतीय पुरुषका वाक्य १, २ र ३ मा तृतीय प्रथम पुरुष

कर्ता हुनेका साथमा तृतीय पुरुषका तीनवटै क्रियापदमा लो को प्रयोग भएको छ। यसरी हेर्दा लिम्बू भाषाको कर्तालाई प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुषले प्रभावित तुल्याए पनि द्वितीय र तृतीय पुरुषको सङ्गतिमा कर्ता र क्रियापदको मध्यम र उच्च आदरार्थीलाई प्रभावित तुल्याउन सक्दैन।

सम्भावित त्रुटिहरू

लिम्बू भाषाको वाक्यगठनमा प्रथम, द्वितीय र तृतीय पुरुषका वाक्यगठनमा द्वितीय र तृतीय पुरुषको मध्यम र उच्च आदरार्थी कर्ता र क्रियापदबाहेक सबै पुरुषमा प्रभाव पारेको देखिन्छ। त्यसकारण लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाको रूपमा सिक्दा तलका जस्ता त्रुटिहरू गर्ने सम्भावना रहन्छ।

१. उनीहरू गीत गाउँछ।
२. तँ गीत गाउँछ।
३. उहाँ गीत गाउँछ।

४.५ आदरका आधारमा नेपाली र लिम्बू भाषाको वाक्यगठन

भाषामा मान वा सम्मान गर्ने सूचक नै आदर हो। नेपाली भाषाको व्याकरणमा आदरको अभिव्यक्ति क्रियापदबाट हुन्छ। आदरका आधारमा सर्वनामपद र क्रियापदका रूप चल्दछन्। नेपाली भाषा पाँच प्रकारका आदरको अस्तित्व पाइन्छ।

नेपाली

सामान्य आदर	मध्यम आदर	उच्च आदर
१. ऊ घर जाँदै छ।	१. तिमि असल छै।	१. तपाईंले कलम किनिदिनुभयो।
२. तँ बजार गइस्।	२. सीता पुस्तक पढ्छे।	२. उहाँ बजार जानुभयो।

माथि नेपाली भाषाका सामान्य आदरको १ र २ मा कर्ता ऊ र तँ का साथमा छ र गइस् क्रिया आएका छन्। त्यस्तै मध्यम आदरको १ र २ मा कर्ता तिमि र सीताका साथमा छै र पढ्छे क्रिया प्रयोग भएको छ। त्यस्तै उच्च आदरको कर्ता तपाईंले र उहाँका साथमा किनिदिनुभयो र जानुभयो प्रयोग भएको छ।

। यसलाई हेर्दा उच्च आदरका वाक्यमा आउने क्रियापदमा कुनै पृथकता छैन भने अन्य आदर वाक्यमा कर्ता र क्रियापदलाई आदरले प्रभावित तुल्याएको देखिन्छ।

लिम्बू भाषा

सामान्य आदर

मध्यम आदर

उच्च आदर

१. हुने हिम्मो पेक् ५ र वा	१. हेने किनुवा किजोक ।	१. हेने कपेन किड्डुविरु ।
२. हेने चुम्मोदेन् किबे ।	२. सीता साप्लान् निरु ।	२. हुने पाडजुम् पे ।

लिम्बू भाषाको सामान्य आदरका वाक्य १ र २ मा कर्ता हुने र हेनेका साथमा क्रियापद पेक् र वा र किने प्रयोग भएको छ। मध्यम आदरको कर्ता हेने र सीताका साथमा क्रियापद किजोक र निरु प्रयोग भएको छ। उच्च आदरको कर्ता हेने र हुनेका साथमा क्रियापद किड्डुविरु र पे प्रयोग भएको छ। यसरी हेर्दा लिम्बू भाषाका आदर सूचक कर्तामा विविधता पाइए पनि आदर तह अनुसार क्रियापदमा फरक देखिँदैन। यसकारण लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा त्रुटि गर्दछन्।

सम्भावित त्रुटिहरू

आदरार्थी दृष्टिले नेपाली र लिम्बू भाषाको वाक्यगठनमा प्रशस्त फरक पाइन्छ। लिम्बू भाषाका वाक्यमा विशेष बाहेकका क्रियापदमा फरक देखिन्छ। अतः लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले लक्षित भाषाका रूपमा सिक्दा तलका जस्ता त्रुटिहरू गर्ने सम्भावना रहन्छ।

१. बुवा पुस्तक पढ्छ।
२. प्रधानाध्यापकले पुरस्कार दियो।
३. आमाले कलम दियो।

४.६ समग्रमा वाक्यगत त्रुटिको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

यस अध्ययनमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनअन्तर्गत सबैभन्दा बढी त्रुटि गर्ने क्षेत्र पत्ता लगाउने उद्देश्य राखिएको छ। यो उद्देश्यपूर्तिको लागि गरिएको प्रश्नावली परीक्षणबाट प्राप्त भएका चार पक्षमा देखिएको त्रुटिहरूलाई छुट्ट्याएर तथ्याङ्कीय विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. -१

वाक्यगठन पक्ष	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक प्रतिक्रिया	बेठीक प्रतिक्रिया	त्रुटि प्रतिशत
लिङ्ग	३८४	११९	२६५	६९
वचन	५१२	१७०	३४२	६६
आदर	३८४	१५४	२२०	५९
पुरुष	५१२	२१७	२९५	५७

उपर्युक्त तालिकामा प्रस्तुत तथ्यलाई हेर्दा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनअन्तर्गत लिङ्गमा ६९ प्रतिशत, वचनमा ६६ प्रतिशत, आदरमा ५९ प्रतिशत र पुरुषमा ५७ प्रतिशत त्रुटि गरेको पाइएको छ।

४.७ प्रश्नका आधारमा वाक्यगठनगत त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय विश्लेषण

एउटा मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरूले अर्को भाषामा अध्ययन गर्दा त्यहाँ थुप्रै त्रुटिहरू देखा पर्ने गर्दछन्। यस अध्ययनमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरू पत्ता लगाउने उद्देश्य राखिएको छ। यसमा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटि पत्ता लगाउन चार किसिमका प्रश्नावली तयार पारी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ। प्रत्येक प्रश्नावलीबाट प्राप्त त्रुटिको तथ्याङ्क फरक फरक पाइएको छ। त्यसकारण प्रश्नका प्रकृतिका आधारमा वाक्यगठनका चार पक्षमा देखिएका त्रुटिहरूको तथ्याङ्कीय व्याख्या तथा विश्लेषण गरिएको छ।

तालिका नं. -२

वाक्यगठन पक्ष	प्राप्त प्रतिक्रिया	ठीक प्रतिक्रिया	बेठीक प्रतिक्रिया	त्रुटि प्रतिशत
लिङ्ग	३८४	११९	२६५	६९
वचन(भेदक र भेद्य)	२५६	१०२	९५	३७
वचन(विशेष्य र विशेषण)	२५६	६८	७६	२९
पुरुष	५१२	२१७	२९५	५७
आदर	३८४	१५४	२३०	५९
वस्तुगत	६४०	३४५	२९५	४६
सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक	१९२	१२०	७२	३७
स्वतन्त्र लेखन	१२८	४०	८८	६८

माथिको तथ्याङ्कलाई दृष्टिगत गर्दा लिङ्गगत त्रुटिको अवस्था ६९ प्रतिशत, वचन(भेदक र भेद्य) ३७ प्रतिशत, वचन(विशेष्य र विशेषण) २९ प्रतिशत, आदर ५९ प्रतिशत, पुरुष ५७ प्रतिशत, स्वतन्त्र लेखनमा ६८ प्रतिशत, वस्तुगत प्रश्नमा त्रुटि ४६ प्रतिशत र सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्नमा ३७ प्रतिशत भएको पाइएको छ। वस्तुगत प्रश्न, सङ्क्षिप्त उत्तरात्मक प्रश्न, र स्वतन्त्र लेखन प्रश्नका प्रतिक्रियामा पनि सबैभन्दा बढी लिङ्गमा नै त्रुटि भएको र कम पुरुषमा भएको पाइएको छ।

उपर्युक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा पहिचानात्मक प्रकृतिका प्रश्नका तुलनामा नियन्त्रित तथा स्वतन्त्र उत्पादनात्मक प्रकृतिका प्रश्नमा लिङ्गगत त्रुटिहरू बढी गरेको पाइएको छ।

अध्याय पाँच : निष्कर्ष तथा सुभावहरू

५.१ निष्कर्ष

निष्कर्षले नै कुनै पनि अध्ययनलाई एउटा निश्चित बिन्दुमा पुऱ्याउने गर्दछ। प्रस्तुत अध्ययन अनुसन्धान गर्ने सिलसिलामा थुप्रै त्रुटिहरू पत्ता लागेको छ। पहिलो वा दोस्रो तथा विदेशी भाषा सिकाइका क्रममा प्रशस्त त्रुटिहरू देखा पर्दछन्। भन्नु त्यसमाथि आफ्नो मातृभाषामा अभ्यस्त भइसकेको विद्यार्थीहरूलाई दोस्रो भाषा सिकाई गर्दा त स्वभाविक रूपमा थुप्रै त्रुटिहरू जन्मन पुग्दछन्। पहिलो र दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा देखिने त्रुटिको प्रकृति फरक-फरक भएतापनि विना त्रुटि कुनै पनि भाषा सिकाइ प्रायः असम्भव हुन्छ। दोस्रो भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिहरू लक्ष्य भाषाभन्दा बढी मातृभाषाकै व्यवहारबाट उत्पन्न भएको देखियो।

त्रुटिहरू परम्परागत रूपमा असफलताको प्रतीक मानिँदै आएपनि जब मनोवादी समुदायको उदय हुन्छ, तब यसलाई सिकाइ प्रक्रियाको सङ्केतको रूपमा मान्न थालिएको हो। विशेषतः संरचनावादीहरू व्यतिरेकी विश्लेषणलाई बढी जोड दिन्छन् भने मनोवादीहरू त्रुटि विश्लेषणलाई भाषा शिक्षणमा विद्यार्थी केन्द्रित विधिको रूपमा प्रयोग गर्नुपर्दछ, भन्छन्। यसरी त्रुटिविश्लेषण आज आएर निकै सफल सार्थक एवम् विकसित सिद्ध भएको छ। यसले गर्दा विद्यार्थीहरूको सिकाइ प्रक्रिया, त्रुटि क्षेत्र र शिक्षण विधिहरूलाई समेत पहिचान गर्न पूर्णतः मद्दत गर्दछ। यस अध्ययनमा तल्लो भाषाको वाक्यगठन गर्दा गरेका लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरगत त्रुटिहरू विभिन्न प्रकृतिमा देखिएका छन्। जसलाई बुदाँगत रूपमा तल प्रस्तुत गर्ने प्रयत्न गरिएको छ।

क) लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वाक्यगठनअन्तर्गत गरेका लिङ्गगत त्रुटिहरूमा स्त्रीलिङ्गी विशेष्यका साथमा पुलिङ्गी विशेषणको प्रयोग गरेर अधिकांश त्रुटि गरेको पाइएको छ। स्त्रीलिङ्गी कर्ताका साथमा पुलिङ्गी क्रियापदको प्रयोग गरी कतिपय त्रुटिहरू देखा परेका छन्। यसरी लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले वाक्यगठनअन्तर्गत गरेका लिङ्गगत अधिकांश त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका प्रकृतिसँग मिल्दाजुल्दा देखिएका छन्।

ख) वचनगत त्रुटिहरूमा अधिकांश त्रुटिहरू एकवचन भेदकको साथमा बहुवचन भेदको प्रयोग गरेर त्रुटि गरेको पाइएको छ। यसैगरी एकवचन विशेषणको साथमा बहुवचन विशेषणको प्रयोग गरेर पनि त्रुटि गरेको पाइएको छ। यसका साथै कतिपय त्रुटि बहुवचन कर्ताका साथमा एकवचन क्रियापदको प्रयोग गरी गरेको पाइएको छ। लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका वचनगत त्रुटिहरूको प्रकृतिलाई हेर्दा अधिकांश

त्रुटिहरू व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यका आधारमा पूर्वानुमान गरिएका प्रकृतिसँग मेल खाने किसिमका पाइएका छन् भने कतिपय त्रुटिहरू अर्थात् वचनको कर्ता र क्रियासम्बन्धी त्रुटिहरू पूर्वानुमान नगरेका त्रुटिहरू उनीहरूको अभिव्यक्तिमा कमै देखिएका छन् ।

ग) पुरुषगत अधिकांश त्रुटिहरू प्रथम पुरुष बहुवचन कर्ताका साथमा द्वितीय पुरुष बहुवचन क्रियापदको प्रयोग भएको पाइएको छ । कतिपय त्रुटिहरू द्वितीय पुरुषको मध्यम आदर्शार्थी एकवचन कर्ताका साथमा द्वितीय पुरुषको आदररहित एकवचन क्रियापद प्रयोग भएको पाइएको छ । उनीहरूले गरेका पुरुषगत त्रुटिहरूको प्रकृतिलाई हेर्दा व्यतिरेकी अध्ययनबाट प्राप्त तथ्यको आधारमा पूर्वानुमान गरेको त्रुटिहरूभन्दा अधिकांश त्रुटिहरू अन्य प्रवृत्तिका पाइएका छन् । उनीहरूले गरेका पुरुषगत त्रुटिहरूको प्रवृत्ति नै छुट्याउन कठिन हुने जटिल खालका देखिएका छन् ।

घ) आदरगत त्रुटिहरू अधिकांश रूपमा उच्च आदर्शार्थी कर्ताको साथमा अनादर्शार्थी तथा मध्यम आदर्शार्थी क्रियापदको प्रयोग गरेर देखिएका छन् । लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले गरेका आदरगत त्रुटिको प्रवृत्तिलाई हेर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषागत व्यवधानबाट नै उत्पन्न भएका पाइएका छन् भने कतिपय त्रुटिहरू विद्यार्थीहरूकै पारिवारिक तथा सामाजिक वातावरणको प्रभावले गर्दा पनि उत्पन्न भएको देखिएका छन् ।

ङ) लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूबाट प्राप्त भएका त्रुटिको प्रवृत्तिलाई हेर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको बाधा व्यवधानबाट भएको देखिएका छन् भने कतिपय त्रुटिहरूको प्रवृत्ति छुट्याउन कठिन हुने जटिल प्रवृत्तिका पाइएका छन् । यस्ता प्रवृत्तिका त्रुटिहरू विशेष गरी पुरुषगत रहेका छन् ।

च) एउटा वाक्यमा वाक्यतात्विक सङ्गति मिलाए पनि क्रमिक रूपमा अर्को वाक्यमा सोही प्रवृत्तिको वाक्यतात्विक सङ्गति विगानेजस्ता त्रुटिहरू पनि लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूमा देखिएका छन् ।

छ) वाक्यगठनका विभिन्न पक्ष लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमध्ये लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले लिङ्गमा बढी त्रुटि गरेको पाइएको छ ।

ज) वाक्यगठनको सरलता र जटिलताको क्रमलाई विचार गर्दा लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूलाई लिङ्ग सबैभन्दा जटिल भएको पाइएको छ । त्यसपछि क्रमशः दोस्रो स्थितिमा वचन, तेस्रोमा आदर र चौथोमा पुरुष विद्यार्थीहरूका लागि कम जटिल भएको देखिएको छ ।

भ) नगर र ग्रामीण क्षेत्रहरूका विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिहरूलाई तुलनात्मक रूपमा हेर्दा नगरक्षेत्रका विद्यार्थीहरूले गरेका त्रुटिका तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूमा बढी त्रुटि देखिएको छ।

ज) नगरक्षेत्रका विद्यार्थीहरूको तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूमा बढी त्रुटि देखिनुका कारणहरूमा ग्रामीण क्षेत्रमा अनुकूल वातावरण नहुनु, समुदायको प्रभाव, विद्यालयको भौतिक तथा व्यवस्थापन पक्ष कमजोर हुनु, समयको उपलब्धता, शिक्षकबाट प्रभावकारी निर्देशन नपाउनु, शिक्षण सिकाइमा अभ्यासको कमी आदि हुन्। जे भए पनि प्रमुख रूपमा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीहरूमा मातृभाषाको अत्याधिक प्रभावले बढी त्रुटि देखिएको अनुमान लगाउन सकिन्छ।

५.२ सुभाव

हरेक कुराको प्रयासमा कहीं न कहीं गल्ती हुन सक्छ। आफ्नो लक्ष्यबिन्दु तोकेर यात्रा गर्न सुरु गरेको यात्री आफ्ना पाइलाहरू अनवरत रूपमा अगाडि बढाउँदै जाँदा कहीं ठेस लाग्न पुग्दछन् त कहीं लड्न पुग्दछन्। त्यस्तै भाषा सिकाइको क्रममा पनि थुप्रै त्रुटिहरू देखा पर्ने गर्दछन्। विस्तारै उमेरको परिपक्वता सँगसँगै घरपरिवार, साथीसङ्गति र सामाजिक वातावरणको कारणले उसको खाली दिमाग भरिँदै जान्छ। उसले अनेकौँ त्रुटिहरूका माझ आफ्नो भाषा सिक्ने क्षमताको उपयोग गर्दै अनुकरण, प्रयोग र अभ्यासबाट भाषा सिक्दछ। भाषा मानवीय आधारभूत तथा अनिवार्य आवश्यक विषय हो। त्यसैले व्यक्तिले पहिलो भाषाको आधारभूत भाषिक सीप केही सहज वातावरणमा सिक्न सके त्यतिले मात्र उसको भाषिक आवश्यकता पूरा हुन सक्दैन। त्यसैले थप भाषिक कौशलता प्राप्तिका लागि र भाषाको स्तरीय तथा मानक रूप सिक्नका लागि भाषाशिक्षणको आवश्यकता रहेको हुन्छ। अर्कोतर्फ उसको पहिलो भाषामार्फत् भाषिक आवश्यकता पूरा नभए दोस्रो भाषाका रूपमा अन्य भाषाहरू सिक्नुपर्ने हुन्छ। त्यस अवस्थामा भाषाशिक्षणको आवश्यकता रहन्छ। भाषा सिकाइका क्रममा हुने त्रुटिहरूको निरकारण गर्ने उद्देश्य भाषा शिक्षणले लिएको हुन्छ। पहिलो भाषा सिक्ने विद्यार्थीहरूको नै भाषिक प्रयोग त्रुटिरहित हुन सक्दैन भने दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने विद्यार्थीहरूको लिखित अभिव्यक्तिमा विविध त्रुटिहरू पाइनु स्वभाविक नै हो। यस अध्ययनमा कक्षा-सातमा अध्ययन गरिरहेका लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्दा गर्ने त्रुटिहरूको बारेमा जानकारी दिनु आवश्यक देखिन्छ। जसले गर्दा भाषिक शुद्धताको लागि त्रुटिको निराकरणमा केही हदसम्मको राहत पुग्न सक्दछ। लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने गरेका अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न भएका पाइएका छन्। त्यसबाहेक अन्य कतिपय त्रुटिहरू अन्य विविध कारणबाट पनि उत्पन्न भएका हुन सक्दछन्। यहाँ राष्ट्रभाषाका, सम्पर्क भाषाका साथै विचार विनिमय गर्ने साभा भाषाको लिखित अभिव्यक्तिमा

देखिने गरेका त्रुटिहरूलाई समयमा नै निराकरण गरी शुद्ध भाषिक प्रयोगार्थ उन्मुख गराउन तल केही सुझावहरू पेश गर्ने जमर्को गरिएको छ :

- क) पाठ्यक्रममा नेपाली विषयलाई छुट्याइएको पाठ्यभारमा थप गरी तल्ला कक्षाहरूबाट नै नेपाली शिक्षणमा विशेषरूपमा जोड दिई नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूलाई नेपाली पहिलोभाषी विद्यार्थीका तुलनामा बढी ध्यान दिएर शिक्षण गरिनुपर्दछ ।
- ख) विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गरी शिक्षण तालिमलाई अनिवार्य बनाइनुपर्दछ । तालिमप्राप्त शिक्षकले पनि नियमित र प्रभावकारी शिक्षण गरे नगरेको मूल्याङ्कन र अनुगमन प्रणालीलाई व्यवस्थित गरी पुरस्कार र सजायको व्यवस्था गरिनुपर्दछ ।
- ग) कतिपय अवस्थामा थोरै लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठन गर्दा अधिकांश त्रुटिहरू मातृभाषाको व्यवधानबाट उत्पन्न भएको स भएको छ भने कतिपय पाइएको त्रुटिहरू नेपाली भाषा शिक्षकले व्यतिरेकी अध्ययनको सहारा लिएर सोहीअनुसारका अभ्यासमा उनीहरूलाई बढी संलग्न गराउनाले त्रुटि कम गराउन सकिन्छ ।
- घ) शिक्षण सन्दर्भमा नेपाली भाषा व्याकरणका विभिन्न पक्षहरूमा बढी जोड दिइनुपर्ने गरी पाठ्यक्रम निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ ।
- च) नेपाली भाषालाई जसरी लेखे पनि जसरी बोले पनि हुन्छ भन्ने उपेक्षित मानसिकता हटाई नेपाली भाषाको उत्थानको लागि भाषाप्रति सबैलाई सचेत गराउनुपर्ने देखिन्छ ।
- छ) विद्यार्थीलाई नियमित रूपमा कक्षाकार्य र गृहकार्यमा सरिक गराई निरन्तर पृष्ठपोषण दिई निर्माणात्मक मूल्याङ्कनलाई अवलम्बन गर्नु आवश्यक छ ।
- ज) दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषाशिक्षण गर्दा विद्यार्थीले पहिलो तथा मातृभाषाको बारेमा पनि ज्ञान भएको शिक्षकलाई भाषाशिक्षण गराउन लगाउने वातावरण उपलब्ध भएको खण्डमा विद्यार्थीहरूले उत्पादनशील अभ्यासको मौका पाउन सक्दछन् जसबाट त्रुटिहरू कम गराउन सकिन्छ ।
- झ) भाषिक सीप विकास गर्ने प्रमुख आधार तल्लो तहलाई मानिन्छ । त्यसकारण नि.मा.वि. तहमा लेखाइ सीप विकासका लागि राखिएको कार्यमूलक व्याकरण शिक्षणलाई प्रभावकारी बनाइनु पर्दछ । तल्लो स्तरदेखि बालकहरूमा व्याकरणको ज्ञान गराउने हो भने भाषामा विद्यार्थीहरूले कम त्रुटि गर्ने सम्भावना

देखिन्छ। अझ दोस्रो भाषा शिक्षणका क्रममा कार्यमूलक व्याकरणका अभ्यासहरू बढी गराउनुपर्ने देखिन्छ।

- ज) भाषाशिक्षक सधैं भाषाशिक्षणका नवीन पद्धतिबारे अध्ययनशील र जिज्ञासु बनी भाषाशिक्षणमा त्रुटिविश्लेषणको सैद्धान्तिक तथा प्रायोगिक अवधारणा बुझेर प्रयोग गर्न सक्ने हुनु अनिवार्य छ।
- ट) भाषाका चारवटै सीप (सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ) लाई एकृत हुनेगरी शिक्षण गर्नु आवश्यक छ।

५.२.१ नीतिगत तहका लागि सुझावहरू

- ।) लिम्बू भाषाको संरक्षण र भाषिक व्यवस्थाको अध्ययनका लागि स्वयम् लिम्बू भाषी व्यक्ति नै बढी सक्रिय हुनुपर्छ।
- ।) कथ्य रूपमा मात्र सीमित रहेको लिम्बू भाषाको अध्ययन अनुसन्धान र विकास गर्नुपर्ने आवश्यक छ।
- ।) यस भाषामा समसामयिक मानक व्याकरण र शब्दकोशको प्रकाशन गरिनुपर्छ।
- ।) लिम्बू भाषामा पाठ्यक्रम र पाठ्य पुस्तक प्रकाशन गरी प्रा.वि. तहसम्म मातृभाषामा शिक्षणको व्यवस्था गरिनुपर्छ।
- ।) लिम्बू भाषाको विकासका लागि सरकारी निकाय र भाषाको पथ सक्रिय हुनु आवश्यक छ।
- ।) शिक्षा, सञ्चार, प्रशासन सामाजिक, आर्थिक, नैतिक आदि क्षेत्रमा आंशिक रूपमा भए पनि भाषाको प्रयोगमा अभिवृद्धि गर्दै लैजानुपर्छ।
- ।) समयको आधुनिकीकरणका साथसाथै लिम्बू भाषालाई योजनाबद्ध ढङ्गबाट संशोधन परिष्कार र परिवर्तन गरी आधुनिकतालाई बोक्न सक्षम बनाउनुपर्छ।

५.२.२ अभ्यास तहका लागि सुझावहरू

- ।) लिम्बू भाषी समाजमा लिम्बू भाषालाई नै प्राथमिकताका साथ प्रयोग गरिनुपर्छ।
- ।) नयाँ पिढीलाई मातृभाषाका रूपमा लिम्बू भाषा सिकाउँदै जानुपर्छ।

- । सकेसम्म आफ्नै भाषाका स्रोतबाट शब्द निर्माण गरेर भाषिक विस्तार गरिनुपर्छ ।
- । लिम्बू भाषाको विस्तारका लागि लिम्बू समाजमा विभिन्न अभिप्रेरणामुखी कार्यक्रमको तर्जुमा गरिनुपर्छ ।
- । माध्यम भाषा, कार्यालयीय भाषा नेपाली भाषा भएकोले लिम्बू मातृभाषी वक्ताहरु स्वयम् भाषा सिकाइमा अग्रसर रहनु पर्छ ।
- । यस अध्ययनबाट भाषा पाठ्यक्रममा के कस्ता शब्दहरु प्रयोग गर्दा वा नगर्दा लिम्बू भाषी विद्यार्थीहरुलाई अध्ययन गर्न सजिलो हुन्छ भन्ने कुराको जानकारी पाउन सकिने,
- । यस अनुसन्धानको माध्यमबाट त्रुटि विश्लेषण पद्धतिको अनुशरण गरी शिक्षण गर्न मद्दत पुग्ने,
- । यस अनुसन्धानबाट भाषाका सम्पूर्ण सरोकारवालाहरुलाई लिम्बू भाषा सम्बन्धी थोरै भएपनि जानकारी प्राप्त हुने,
- । त्रुटि विश्लेषण सम्बन्धी अन्य अनुसन्धानका लागि पनि यो अनुसन्धान आधार सामग्री बन्न सक्ने,

५.२.३ अनुसन्धान तहका लागि सुझाव

यो अध्ययन मोरङ जिल्लाको लेटाङ नगरपालिकाका लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरुबाट कक्षा-सातमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरुमा पूर्ण रूपमा आधारित छ । यस अध्ययनलाई मूर्त रूप दिने क्रममा त्यहाँका विद्यालयबाट जम्मा ६४ जना विद्यार्थीहरुलाई नमुनाको रूपमा छनोट गरिएको थियो । ती ६४ जना विद्यार्थीहरुलाई स्वतन्त्र र नियन्त्रित दुबै किसिमका प्रश्नहरु दिई उत्तर लेख्न लगाएर प्राप्त उत्तर पुस्तिकामा भएका लिङ्गगत त्रुटि, वचनगत त्रुटि, पुरुषगत त्रुटि र आदरगत त्रुटिकाहरुलाई सङ्कलन गरिएको थियो । तिनै प्राप्त सङ्कलित सामग्रीका आधारमा निष्कर्ष दिइएको छ । यो अध्ययन लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरुको सानो अंशमात्र हो । यो भाषा नेपालको सबै ठाउँमा छरिएर रहेका लिम्बू समुदायका मानिसहरुले मातृभाषाका रूपमा बोल्ने गरेको पाइन्छ । नेपालको सबै ठाउँमा बोलिने भएकाले भौगोलिक दूरताका कारणले यस भाषामा क्षेत्रीय भेदको पनि जन्म भइसकेको छ । त्यस्ता सम्पूर्ण लिम्बू मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरुलाई समेटेर अध्ययन गर्न सके अझ नवीन तथ्यहरुको प्राप्ति हुने सम्भावनालाई नकार्न सकिन्न । यस अध्ययनले मोरङ जिल्लाको मात्र मुख्य रूपमा प्रतिनिधित्व गरेको छ । तापनि यसले कतिपय साभा विशेषताहरुलाई केही मात्रामा समेट्न सकेको पनि हुन सक्छ । तापनि सम्पूर्ण लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरुलाई समेटेर अध्ययन गर्न

सकेको खण्डमा अध्ययनलाई अभि व्यापक र सघन बनाउनका साथै पूर्ण र सूक्ष्म निष्कर्षमा पुग्न सकिने देखिन्छ। यसर्थ सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूलाई समेटेर थप अध्ययन गर्न आवश्यक देखिन्छ।

-) यस अध्ययनमा मूलतः पहिलो भाषाको प्रभावको कारण वाक्यगठनमा अधिकांश त्रुटिहरू भएको देखिएको छ। तापनि भाषेतर पक्ष (विधि, प्रेरणा, रुचि, सामग्री, वातावरण, समय, स्तर आदि) ले पनि सिकाइमा प्रभाव पार्ने हुनाले यी पक्षहरूको प्रभावबाट हुनसक्ने त्रुटिका बारेमा पनि थप अध्ययनको आवश्यकता अपरिहार्य देखिन्छ।
-) नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्न लागेका कक्षा-७ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीहरूले लिम्बू भाषाको अन्य विविध पक्षमा पनि प्रशस्त त्रुटि गर्ने गरेको पाइएको छ। शोधको उद्देश्य, प्रयोजन तथा सीमाका कारण सबैखाले त्रुटिहरूलाई यसमा समावेश गराइएको छैन। तसर्थ यस सम्बन्धमा अन्य विस्तृत अध्ययन अनुसन्धान हुनु आवश्यक देखिन्छ।
-) अन्त्यमा यो सानो अध्ययनबाट पनि यससँग सम्बन्धित सबै क्षेत्रलाई अध्ययनको उद्देश्य र प्रयोजनानुरूपको केही सूचना भने अवश्य दिनेछ। यस विषयको अध्ययनकर्ता, शोधार्थी तथा जिज्ञासुहरूलाई एक महत्त्वपूर्ण आधार सामग्री हुन सक्ला तर यसलाई पूर्णता दिन, समग्रतामा सङ्क्षिप्तता खोज्न यथेष्ट समय, श्रम र आर्थिक व्ययभारबाट मात्र सम्भव हुने भएकाले आगामी अध्ययनमा केही व्यापक दृष्टि राखिनु आवश्यक छ।

सन्दर्भ सामग्री सूची

अधिकारी, विष्णुप्रसाद, (२०७३), *शिक्षासम्बन्धी आधारभूत जानकारी*, (प्रथम संस्करण),

बागबजार, काठमाण्डौ : आशीष पुस्तक बुक हाउस ।

अधिकारी, हेमाङ्गराज, (२०४०), *पहिलो र दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीहरूको वाक्यगठनमा पाइने त्रुटिहरू*, (अप्रकाशित शोध), त्रि.वि.वि., कीर्तिपुर ।

काईला, वैरागी, (२०६९), *नेपाली-अङ्ग्रेजी शब्दकोश*, (सम्पादक), काठमाण्डौ, ने.रा.प्र.प्र. ।

काकी, गंगाकुमारी, (२०७१), *कक्षा पाँचमा अध्ययनरत राजवंशीभाषी विद्यार्थीले वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, (अप्रकाशित शोध), नेपाली शिक्षण विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

खड्का, भक्तबहादुर, (२०६८), *रूपायानिक कोटिका आधारमा लिम्बू र नेपाली भाषाको व्यतिरेक अध्ययन*, (अप्रकाशित शोध), सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, मोरङ ।

खतिवडा, मोहनकुमार, (२०६८), *कक्षा सातमा अध्ययनरत धिमालभाषी विद्यार्थीले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, (अप्रकाशित शोधपत्र), नेपाली शिक्षण विभाग, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, मोरङ ।

खनाल, डिल्लिराम, (२०६८), *कक्षा नौ मा अध्ययनरत लिम्बूमातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र) शिक्षा सङ्काय, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, मोरङ ।

चड्वाङ, हुम्पा, रै प्रसाद, (२०६६), *साम्बा मुन्धुम*, (प्रथम संस्करण), ललितपुर : श्रद्धा प्रेस, लगनखेल ।

चेमजोङ, इमानसिंह, (२००३) *किराँत इतिहास*, काठमाण्डौ : मञ्जरी पब्लिकेशन ।

चेमजोङ, इमानसिंह, (२०६०) *किरात व्याकरण ललितपुर* : किरात याक्थुम चुम्तुङ ।

नाल्बो, सेसेमी, (२०६९), *लिम्बू पर्यायवाची शब्दकोश*, (पाँचौ संस्करण), दमक, लि.सा.प्र.।

निउरे, ध्रुवप्रसाद र घिमिरे, दिनेश (२०७०), *भाषिक अनुसन्धान र विधि*, (प्रथम संस्करण),

कीर्तिपुर : सनसाइन पब्लिकेशन ।

नुगो, कमल प्रकाश, (२०७०), *कक्षा पाँचमा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, (अप्रकाशित शोध) नेपाली शिक्षण विभाग, त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर : काठमाण्डौ ।

पौडेल, माधवप्रसाद, र शर्मा, केदारप्रसाद, (२०६८), *नेपाली भाषा र साहित्य शिक्षण*, (दोस्रो संस्करण), भोटाहिटी, काठमाण्डौ : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

पौडेल, माधवप्रसाद, (२०६९), *प्रायोगिक भाषाका प्रमुख आयामहरू* (प्रथम संस्करण), काठमाण्डौ : हेरिटेज पब्लिसर्स एण्ड डिस्ट्रिब्युटर्स प्रा.लि।

फागो, थ्युसा, (२०७०), *याक्थुङ् पाःनूरे ओगाप*, (प्रथम संस्करण), लिम्बू स्टडी सेन्टर दमक ।

बास्तोला, सीता, (२०७०), *कक्षा ८ मा अध्ययनरत लिम्बूभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, (अप्रकाशित स्नातकोत्तर शोधपत्र), नेपाली शिक्षण विभाग, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, मोरङ ।

भण्डारी, पारसमणि, ओझा, रामनमथ र अर्याल, डोलराज, (२०७१), *भाषिक अनुसन्धान विधि*, (चौथो संस्करण), काठमाण्डौ : पिनाकल पब्लिकेशन ।

भण्डारी, पारसमणि, घिमिरे, तुलसीराम र नेपाल, शक्तिराज, (२०६८), *प्रायोगिक भाषा विज्ञानका आयामहरू*, (संशोधित), भोटाहिटी : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।

यल्मो, शोभा, (२००८), *लिम्बूभाषाको स्वरूप र विकास*, (प्रथम संस्करण), बमबस्ती : चेम्जोङ् प्रकाशन ।

यादव, सरोजकुमार, (२०६२), *कक्षा छ क मैथिलीभाषी विद्यार्थीले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, (अप्रकाशित शोध), नेपाली शिक्षण विभाग, त्रि.वि.: कीर्तिपुर ।

राई, विष्णुकुमार, (२०६६), *भोजपुर जिल्लाका दक्षिणी भेगका कक्षा ६ मा अध्ययनरत वान्तवा (राई) भातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा पदसङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन*, (अप्रकाशित शोध), नेपाली शिक्षण विभाग, सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, मोरङ ।

लम्साल, रामचन्द्र (२०४०), *निम्नमाध्यमिक पूरा गरेका आवसीन र साधरण विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको नेपाली वाक्यगठन सम्बन्धी त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन*, (अप्रकाशित शोध), नेपाली विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर ।

लिम्बू, चित्रकुमार, (२०७२), *लिम्बूभाषा र नेपाली भाषाको व्याकरणको तुलनात्मक अध्ययन*

(अप्रकाशित शोध), नेपाली शिक्षण विभाग, त्रि.वि. कीर्तिपुर : काठमाण्डौ ।

विष्ट, डोरबहादुर, (२०६४), *सबैजातका फुलबारी*, (आठौं संस्करण), पुलचोक : साभा प्रकाशन ।

शर्मा, जनकलाल, (२०५८), *हाम्रो समाज : एक अध्ययन*, (तेस्रो संस्करण), ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

सुब्बा, धनाहाड, (२०७३), *लिम्बूवानका लोककथा*, (दोस्रो संस्करण), कञ्चन प्रिन्टिङ प्रेस ।

कक्षा ७ मा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली सिक्दा

वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन

विद्यार्थीका लागि प्रश्नावली

विषयगत प्रश्नहरू

(१) तलका पुलिङ्गी वाक्यलाई स्त्रीलिङ्गी वाक्य बनाएर लेख्नुहोस् ।

(क) बुवा पुस्तक पढ्नुहुन्छ ।

.....

(ख) छोरो करायो ।

.....

(ग) सुमन घर जान्छ ।

.....

(२) स्त्रीलिङ्गी वाक्यलाई पुलिङ्ग वाक्य बनाएर लेख्नुहोस् ।

(क) आमा पुस्तक पढ्नुहुन्छ ।

.....

(ख) छोरी कराई ।

.....

(ग) मीरा घर जान्छे ।

.....

(३) तलका एकवचन वाक्यलाई बहुवचन बनाएर लेख्नुहोस् ।

(क) म गीत गाउँछु ।

.....

(ख) उहाँ शिक्षक हुनुहुन्छ ।

(ग) यो घर पुरानो हो ।

(घ) उनी बजार गइन् ।

(४) तलका बहुवचन वाक्यलाई एकवचन बनाएर लेख्नुहोस् ।

(क) हामी गीत गाउँछौं ।

(ख) उहाँहरू शिक्षक हुनुहुन्छ ।

(ग) यी घरहरू पुराना हुन् ।

(घ) उनीहरू बजार गए ।

(५) कोष्ठकमा दिएको निर्देशन अनुसार वाक्य निर्माण गर्नुहोस् ।

(क) तपाईं गीत गाउँनुहुन्छ । (प्रथम पुरुष)

(ख) म गीत गाउँछु । (द्वितीय पुरुष)

(ग) तिमी गीत गाउँछौ । (तृतीय पुरुष)

.....

(घ) उहाँ गीत गाउनुहुन्छ । (प्रथम पुरुष)

.....

(ङ) हामी गीत गाउछौं । (तृतीय पुरुष)

.....

(च) ऊ गीत गाउँछ । (द्वितीय पुरुष)

.....

(छ) उनी गीत गाउँछिन् । (प्रथम पुरुष)

.....

(ज) तँ गीत गाउँछस् । (तृतीय पुरुष)

.....

(६) तलका कोष्ठकमा दिएको निर्देशन अनुसार वाक्य परिवर्तन गर्नुहोस् ।

(क) ऊ घर जाँदै छ । (मध्यम आदर)

.....

(ख) तँ बजार गइस् । (उच्च आदर)

.....

(ग) तपाईंले कलम किनिदिनुभयो । (सामान्य आदर)

.....

(घ) तिमी असल छौ । (उच्च आदर)

.....

(ड) सीता पुस्तक पढ्छे । (सामान्य आदर)

(च) उहाँ बजार जानुभयो । (मध्यम आदर)

(७) तलका प्रश्नको सङ्क्षिप्त उत्तर दिनुहोस् -

(क) नेपाली के गर्नमा सिपालु छन् ?

(ख) भ्रमकको बाल्यकाल कसरी बित्यो ?

(ग) गंगालाई किन ज्वरो आएको थियो ?

(८) कुनै एक शीर्षकमा ५० वाक्यमा नघटाइ निबन्ध लेख्नुहोस्-

(क) मेरो गाउँ

(ख) तिहार

(क) तल दिइएका बुँदाका आधारमा छोटो कथा लेखी उपयुक्त शीर्षक दिनुहोस्-

बुद्धिप्रसाद नाम गरेको व्यक्ति.....विदेश पढ्न गएको.....अध्ययन पूरा गरी घर फर्कदै.....आफू विद्वान् भएकोमा घमण्ड.....घर जाने बाटामा ठूलो नदी पर्नेपुल नभएकोडुङ्गाबाट तर्नुपर्ने.....नदी तर्दैडुङ्गा चलाउने व्यक्ति पढेनपढेको सोधेको.....डुङ्गा चालक अनपढ.....तिम्रो आधा जीवन व्यर्थ भयो भनी बुद्धिप्रसादले खिसी गरेको.....डुङ्गा नदीको बीचमा पुगेकोनदीको छलले डुङ्गा जोडले हल्लाएकोपौडिन आउँछ भनी बुद्धिप्रसादलाई सोधेको उसलाई पौडिन नआएकोअब तपाईंको जीवन पुरै व्यर्थ भयो भनेकोजीवनमा व्यवहारिक शिक्षा आवश्यक पर्ने सन्देश ।

विभिन्न विद्यालयका शिक्षकहरूसँग कथालेखन सम्बन्धी अभिमत लिने क्रममा प्रयोग

गरिएको प्रश्नावली

विद्यालयको नाम :-

विद्यालयको किसिम :-

विषय शिक्षकको नाम :-

शिक्षणीय विषय :-

शिक्षणीय अनुभव :-

१) कथा लेखनले भाषिक सिपको विकासका लागि के कस्तो भूमिका निर्वाह गर्न सक्ला ?

.....

.....

.....

.....

२) लेखन सिपको विकासमा कथा लेखन कार्यले कतिको सहयोग पुर्याएको पाउनु भएको छ ?

.....

.....

.....

.....

३) कथा लेखनका सम्बन्धमा छात्र र छात्राहरूको बीचको कस्तो अन्तर पाउनु भएको छ ?

.....

.....

.....

.....

४) नेपाली पहिलो भाषी र नेपाली दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरू बीच कथा लेखन क्षमता के कति भिन्नता पाउनु भएको छ ?

.....
.....
.....
.....

५) तपाईंले अध्यापन गरिरहनु भएको कक्षा सातमा विद्यार्थीहरूले कथा लेखनमा के कस्तो व्याकरणगत त्रुटिहरू पाउनुभएको छ ?

.....
.....
.....
.....

६) तपाईंको विचारमा कक्षा सातमा कथा लेखन गराउन कतिको सान्दर्भिक छ ?

.....
.....
.....
.....

७) यस कथा लेखन कार्यले साहित्यिक तथा साहित्येकतर लेखनमा कतिको सहयोग पुऱ्याउँछ ?

.....
.....
.....
.....

८) कथा लेखनका कमजोर पक्ष के कस्ता रहेका छन् ?

.....
.....
.....
.....

९. कथा लेखनका क्रममा देखिएका वाक्यगठनगत कमजोरी तथा त्रुटिहरु निराकरणका लागि तपाईं के कस्तो सुझाव दिनुहुन्छ ?

.....

.....

.....

.....

१०. नेपाली भाषा सिक्दा लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरुले कुन कुन पक्षमा त्रुटि गर्ने गरेका छन् ?

.....

.....

.....

.....

वस्तुगत प्रश्नहरु

(१) उपयुक्त उत्तरमा () चिह्न लगाउनुहोस् ।

(क) 'भाइहरु गए' वाक्यमा कुन वचनको प्रयोग भएको छ ?

(अ) एक वचन (आ) बहुवचन (इ) तीन वचन

(ख) 'भाइ बजार गयो' वाक्यमा कुन वचनको प्रयोग भएको छ ?

(अ) एक वचन (आ) बहुवचन (इ) तीन वचन

(२) तलका वाक्यहरु सही भए (सही) गलत भए (गलत) लेख्नुहोस् ।

(क) भाइ वेस्सरी रोड ()

(ख) छेरी करायो ()

(ग) तिमीहरु विद्यालय जाओ ()

(३) तलका खाली टाउँमा उपयुक्त शब्द प्रयोग गरी वाक्य पूरा गर्नुहोस् ।

(क) माईजूले नयाँ लुगा..... । (ल्यायो, ल्याइदिनुभयो, लग्यो, लैजाउ)

(ख).....गुराँसहरू फुलेका छन् । (रातोहरू, राता, रातो, राताहरू)

(४) तलका समूह 'क' सँग समूह 'ख' जोडा मिलाउनुहोस् -

समूह (क)

समूह (ख)

..... विद्यालय जाउ ।

(अ) तपाईं

..... हिमालरू देखिए ।

(आ) तिमी

..... परीक्षामा सफल हुनेछौ ।

(इ) सेता

(ई) उनी